

รายงาน

กรมศิลปากร

ประจำพุทธศักราช

๒๔๗๗-๒๔๗๘-๒๔๗๙

หมายเหตุ

กรมศิลปากรกำลังทำรายงานกิจการของกรมนี้ แบ่งเป็นภาคๆ ตามลำดับกอง
แต่รายงานของกองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ เป็นเรื่องรีบร้อนกว่าของกองอื่นๆ เพราะ
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและกรรมการจังหวัดต่างๆ ร้องขอทราบระเบียบและนโยบายใน
เรื่องนั้นมาเนืองๆ กรมศิลปากรจึงพิมพ์รายงานกองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ ซึ่งเป็น
ภาคที่ ๕ ออกเสียก่อน ส่วนรายงานกองอื่นๆ จะได้เรียบเรียงและพิมพ์ออกเป็นลำดับไป

ភាគទី ៥

ព័ន្ធមិត្តភាពនិងសហប្រតិបត្តិការ

313

706.1593

N5285

กองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ

หน้าที่ของกองนี้ กล่าวโดยย่อ คือ

- รักษา ซ่อม และขุดค้นโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
- จัดการพิพิธภัณฑสถานในพระนครและหัวเมือง
- ตรวจโบราณและศิลปวัตถุที่จะส่งออกนอกประเทศ
- หาโบราณและศิลปวัตถุเข้าพิพิธภัณฑสถาน ฯ
- เผยแพร่ความรู้ทางโบราณคดี
- ติดต่อกับนักโบราณคดีต่างประเทศ

๑. การรักษาซ่อมและขุดค้นโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ

งานที่เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ
ศิลปวัตถุ นั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ

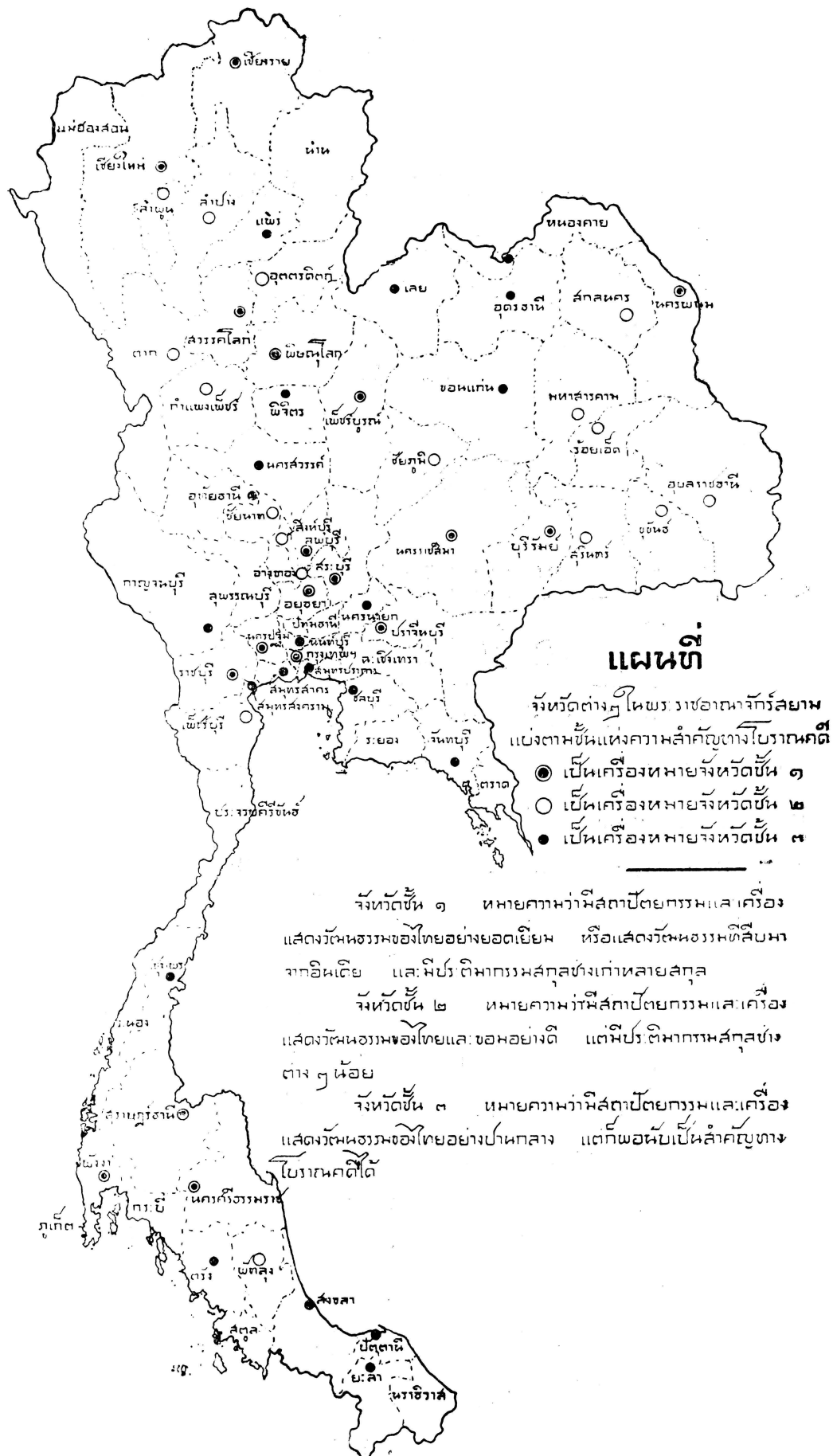
- รักษา (Preservation)
- ซ่อม (Restoration) และ
- ขุดค้น (Excavation)

ก. การรักษา

การรักษา (Preservation) นั้น ในทาง
หลักการ ได้อาศัยพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๖๓
ซึ่งมีข้อความสำคัญ คือ ให้ขึ้นบัญชีโบราณสถาน
และโบราณวัตถุอันพึงสงวนไว้ สิ่งขึ้นบัญชี
แล้วใครจะทำลาย เปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขอย่าง
หนึ่งอย่างใดโดยอำเภอใจมิได้ การเปลี่ยนแปลง
แก้ไขนั้น จะทำได้โดยอนุมัติของอธิบดีกรม
ศิลปากร แต่การที่จะทำลายให้สูญหายไปนั้น
กฎหมายไม่อนุญาตเลย และอธิบดีกรมศิลปากร

ก็ไม่มีอำนาจ อนุญาตให้ใคร ทำลายโบราณสถาน
หรือโบราณวัตถุอันได้ขึ้นบัญชีแล้ว ทั้งนี้เป็น
การรักษาในทางหลักการ

ส่วนการรักษาในทางปฏิบัติ นั้น กรมศิลปากร
มิได้รับผิดชอบรักษาโบราณสถาน และโบราณ
วัตถุไปทุกแห่ง ส่วนที่เป็นของบุคคล กรม
ศิลปากรไม่เกี่ยวข้อง นอกจากโดยอำนาจของ
กฎหมายที่กล่าวข้างต้น ส่วนที่เป็นของแผ่นดิน
ก็อยู่ในอารักขาของทบวงการเมืองต่างๆ เป็นอัน
มาก เช่นพระราชฐานอยู่ในอารักขาของสำนัก
พระราชวัง ปุชนิยสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น
พระปฐมเจดีย์ พระพุทธบาท เป็นต้น อยู่ใน
อารักขาของกรมธรรมการ โบราณสถานที่ยังใช้
การได้ก็อยู่ในอารักขาของส่วนราชการที่ใช้ หรือ
รับประโยชน์จากโบราณสถานนั้น เช่นวังจันทร์
เกษมที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในอารักขา

ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งใช้เป็นทั้งทำการคณะกรรมการจังหวัด หรือบ้านต้นสกุล ณ สงขลา จังหวัดสงขลา อยู่ในอารักขาของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งใช้เป็นศาล ตั้งขึ้นเป็นต้น

ส่วนโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ตกอยู่ในอารักขาของกรมศิลปากรโดยตรงนั้น กล่าวง่าย ๆ คือ บรรดาที่ไม่อยู่ในอารักขาของใคร ในกรณีนี้กรมศิลปากรได้แบ่งวิธีรักษาเป็น ๒ ทาง คือ

๑. ตั้งเจ้าหน้าที่รักษาโดยตรง โดยจ่ายเงินเดือนและค่าใช้สอยจากกรมศิลปากร ซึ่งในเวลานี้ได้ทำอยู่เพียง ๕ แห่ง คือ

๑. อยุธยา มีเจ้าหน้าที่ ๔ คน มีเงินปีละ ๓,๑๔๐ บาท
๒. ลพบุรี มีเจ้าหน้าที่ ๖ คน มีเงินปีละ ๒,๔๐๐ บาท
๓. สวรรคโลก ฝากพระครูวินิจัยพุทธบัญญัติ รักษา มีเงินปีละ ๒๐๐ บาท
๔. ลำพูน มีเจ้าหน้าที่ ๒ คน มีเงินปีละ ๔๕๐ บาท
๕. นครราชสีมา (อำเภอเมืองพิมาย) ฝากคณะกรรมการอำเภอเมืองพิมายรักษา มีเงินปีละ ๕๖๐ บาท

๒. ส่วนอื่นนอกจากนี้ กรมศิลปากรไม่มีเงินตั้งเจ้าหน้าที่ ก็ได้ใช้วิธี ๔ อย่าง คือ

วิธีที่ ๑ ทำความตกลงให้ส่วนราชการ หรือ บุคคลรับรักษา โดยมีความตกลงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน เช่นยอมให้เรือนจำนครศรีธรรมราชหรือกำแพงเมืองเก่าของนครศรีธรรมราชด้านหนึ่ง เพื่อใช้ที่ตั้งโรงเลื่อยอันเป็นผลประโยชน์ของเรือนจำ แต่มีความตกลงผูกมัดให้เรือนจำทำการบำรุงรักษากำแพงด้านอื่นที่ยังเหลืออยู่ หรือ

ยอมให้โรงเลื่อยยี่ห้อเซ่งฮวนพงษ์ ถนนพระอาทิตย์ อาศัยเขตค้ำบ้อมพระสุเมรุเป็นทางเข้าออก และเก็บไม้ โดยมีความตกลงผูกมัดให้โรงเลื่อยนั้นทำการบำรุงรักษาบ้อมตามข้อใจ และคำสั่งของกรมศิลปากร ตั้งขึ้นเป็นต้น

วิธีที่ ๒ ขอแรงทางศาสนา เช่นกรมธรรมการ และพระสงฆ์ช่วยเป็นกำลังบำรุงรักษา ในกรณีนี้ถ้าโบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นปูชนียสถานอันสำคัญอยู่ด้วย ก็เป็นหนทางให้หาแรงคน หรือ แม่เงินมาช่วยได้สะดวก

วิธีที่ ๓ ขอแรงทางบ้านเมืองช่วยบำรุงรักษา เช่นขอแบ่งแรงงานของคนกิจวัตรราชการ มาช่วยตบแต่งตัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในโบราณสถาน หรือ ทะนุบำรุงด้วยวิธีใด ๆ เท่าที่จะทำได้

วิธีที่ ๔ รื้อขนเอามาไว้ในกรุงเทพฯ ถ้าหากเป็นของที่พอจะทำอย่างนั้นได้ เช่นศาลาลงทรงที่นครปฐม ซึ่งถึงแม้อายุยังน้อย เพียงสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็เป็นศิลปวัตถุชิ้นงามชิ้นหนึ่ง แต่ขาดการบำรุงจนทรุดโทรมชาวเขาวนจะพังลงไป ในน้ำ กรมศิลปากรได้ขอมลทุนเล็กน้อยรื้อขนเอามาปลูกไว้ในพิพิธภัณฑสถาน เป็นวิธีรักษาที่ดีอย่างหนึ่ง แต่เนื่องจากที่กรมศิลปากรมีนโยบายหนักไปทางบำรุงภูมิภาค การกระทำเช่นที่กล่าวในตอนนั้น จึงไม่ค่อยทำนัก

ส่วนที่ไม่มีเงินรักษาตามข้อ ๑ และไม่มีทางที่จะทำตามข้อ ๒ ก็เป็นอันว่า กรมศิลปากรยังไม่สามารถทำอะไรได้ และเรื่องที่ยังไม่สามารถทำอะไรนั้น มีมากกว่าที่สามารถทำหลายเท่า

โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่ขึ้นบัญชีตามพระราชบัญญัติแล้ว อาจแยกประเภทได้ดังต่อไปนี้

แบ่งประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุในหัวเมืองที่ขึ้นบัญชีแล้ว
จนถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๗๗

	<u>จังหวัด</u>	<u>วัด</u>	<u>เมือง</u> <u>เก่า</u>	<u>ปราสาท</u> <u>หิน</u>	<u>วัตถุ</u>	<u>ธรรมชาติ</u>	<u>รวม</u>
๑.	กาญจนบุรี	๔	๒	—	—	—	๖
๒.	กำแพงเพชร	๖	—	—	๑	๑	๘
๓.	ขอนแก่น	๔	—	—	๖	—	๑๐
๔.	ขอนแก่น	—	—	๗	๓	๑	๑๑
๕.	จันทบุรี	๒	—	—	๑	—	๓
๖.	ชลบุรี	—	๑	—	๓	—	๔
๗.	ชัยนาท	๑๓	๑	—	—	—	๑๔
๘.	ชัยภูมิ	๑	—	—	๒๗	๔	๓๒
๙.	ชุมพร	—	—	—	๑	๑	๒
๑๐.	เชียงราย	๑๕	๑	—	๔	๑	๒๑
๑๑.	เชียงใหม่	๑๒	๑	—	๔	—	๑๗
๑๒.	ตรัง	๑	—	—	—	๕	๖
๑๓.	ตาก	๓	๑	—	๒	๒	๘
๑๔.	นครนายก	—	๑	—	—	—	๑
๑๕.	นครปฐม	๕	๑	—	๒	—	๘
๑๖.	นครพนม	๔	—	—	๑	—	๕
๑๗.	นครราชสีมา	๑๓	๕	๕	๒๔	๑	๕๖
๑๘.	นครศรีธรรมราช	๕	๑	—	๒	—	๑๒
๑๙.	นครสวรรค์	๓	๓	—	๔	๒	๑๒

หมายเหตุ — เมืองเก่า — หมายถึงตลอดถึงตัวเมือง กำแพงเมือง คูเมือง และสิ่งอื่นๆ ซึ่งเป็น
หลักฐานว่าที่นั้นเคยเป็นเมืองมาแต่ก่อน

วัตถุ — หมายความว่าของที่ไม่ว่าจะสามารถจะนับเป็นวัดหรือเมืองได้ เช่นเจดีย์เดี่ยว,
หลักเมือง, พระพุทธรูปที่พบอยู่โดดเดี่ยว ฯลฯ

ธรรมชาติ — หมายถึง ภูเขา ผา ถ้ำ หนอง บึง ชาร สระ และธรรมชาติ
อื่นๆ ที่มีเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

๓

แบ่งประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุในหัวเมืองที่ขึ้นบัญชีแล้ว
จนถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๗๙ (ต่อ)

	<u>จังหวัด</u>	<u>วัด</u>	<u>เมือง</u> <u>เก่า</u>	<u>ปราสาท</u> <u>หิน</u>	<u>วัตถุ</u>	<u>ธรรมชาติ</u>	<u>รวม</u>
๒๐.	นนทบุรี	๒	—	—	—	—	๒
๒๑.	บุรีรัมย์	๖	๓	๑๕	๒	๒	๒๘
๒๒.	ปราจีนบุรี	๑	๑	๓	๔	๒	๑๑
๒๓.	ปัตตานี	๒	—	—	๓	๑	๖
๒๔.	พระนครศรีอยุธยา	๒๑	๒	—	๑	—	๒๔
๒๕.	พังงา	๑	—	—	๕	๑	๗
๒๖.	พัทลุง	๗	—	—	—	๕	๑๖
๒๗.	พิจิตร	๒	๓	—	—	๑	๖
๒๘.	พิษณุโลก	๕	๒	—	—	—	๑๑
๒๙.	เพชรบุรี	๖	—	—	๑	๒	๙
๓๐.	เพชรบูรณ์	๒	๒	—	—	—	๔
๓๑.	แพร่	๑	—	—	๒	—	๓
๓๒.	มหาสารคาม	๗	๑	๑	๕	—	๑๔
๓๓.	ยะลา	—	—	—	๑	๑	๒
๓๔.	ร้อยเอ็ด	๕	๓	๑	๑๕	๑	๒๕
๓๕.	ราชบุรี	๑	๑	—	—	๒	๔
๓๖.	ลพบุรี	๒๐	๒	—	๑๗	—	๓๙
๓๗.	ลำปาง	๖	๑	—	๑	—	๘
๓๘.	ลำพูน	๓	๑	—	—	—	๔

หมายเหตุ — เมืองเก่า — หมายถึงตลอดถึงตัวเมือง กำแพงเมือง คูเมือง และสิ่งอื่นๆ ซึ่งเป็น
หลักฐานว่าที่นั้นเคยเป็นเมืองมาก่อน

วัตถุ — หมายความว่าของที่ไม่สามารถจะนับเป็นวัดหรือเมืองได้ เช่นเจดีย์เดี่ยว,
หลักเมือง, พระพุทธรูปที่พบอยู่โดดเดี่ยว ฯลฯ

ธรรมชาติ — หมายถึง ภูเขา ผา ถ้ำ หนอง บึง ชาร สระ และธรรมชาติ
อื่นๆ ที่มีเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

แบ่งประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุในหัวเมืองที่ขึ้นบัญชีแล้ว
จนถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๗๙ (ต่อ)

	<u>จังหวัด</u>	<u>วัด</u>	<u>เมือง</u> <u>เก่า</u>	<u>ปราสาท</u> <u>หิน</u>	<u>วัตถุ</u>	<u>ธรรมชาติ</u>	<u>รวม</u>
๓๕.	เลย	—	—	—	๑	๒	๓
๔๐.	สกลนคร	๑	—	—	๖	—	๗
๔๑.	สงขลา	๖	๑	—	๑๑	๓	๒๑
๔๒.	สมุทรปราการ	—	—	—	๑	—	๑
๔๓.	สมุทรสาคร	๑	—	—	๑	—	๒
๔๔.	สมุทรสงคราม	—	—	—	—	๑	๑
๔๕.	สระบุรี	๑	๒	—	๘	๑๖	๒๗
๔๖.	สวรรคโลก	๑๐๓	๓	—	๑๒	๒	๑๒๐
๔๗.	สิงห์บุรี	๒	—	—	๑	—	๓
๔๘.	สุพรรณบุรี	๒๘	๒	—	๔	๒	๓๖
๔๙.	สุราษฎร์ธานี	๕	๑	—	—	๔	๑๔
๕๐.	สุรินทร์	—	—	๒๔	๔	๑	๒๙
๕๑.	หนองคาย	๘	๑	—	—	๑	๑๐
๕๒.	อุดรธานี	๑	—	—	๒	—	๓
๕๓.	อุตรดิตถ์	๔	๒	—	๔	—	๑๐
๕๔.	อุทัยธานี	—	๑	—	—	—	๑
๕๕.	อุบลราชธานี	๕	—	๒	๑๘	—	๒๕
๕๖.	อ่างทอง	๓	—	—	๑	—	๔
	รวมทั้งหมด	๓๗๓	๕๗	๖๒	๒๒๐	๓๒	๗๘๔

หมายเหตุ — เมืองเก่า — หมายถึงตลอดถึงตัวเมือง กำแพงเมือง คูเมือง และสิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นหลักฐานว่าที่นั้นเคยเป็นเมืองมาแต่ก่อน.

วัตถุ — หมายความว่าของที่ไม่ว่าจะสามารถนับเป็นวัดหรือเมืองได้ เช่นเจดีย์เดี่ยว, หลักเมือง, พระพุทธรูปที่พบอยู่โดดเดี่ยว ฯลฯ

ธรรมชาติ — หมายถึง ภูเขา ฝาย ถ้ำ หนอง บึง ธาร สระ และธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์

บ. การซ่อม

ในเรื่องซ่อม (Restoration) นั้น เป็นเรื่องที่จะต้องทุ่มเทเงินทองมากหลาย แม้แต่ลองคิดคำนวณการซ่อมที่เชิงแสนหลวงแห่งเดียวยังปรากฏว่า จะต้องใช้เงินถึงสองแสนบาท ถ้าหากจะซ่อมโบราณสถานที่สำคัญให้หมดทั่วประเทศสยามจะต้องใช้เงินไม่น้อยกว่า ๑๐ ล้านบาท ซึ่งกรมศิลปากรไม่กล้ารับรองว่าจะได้ผลคุ้มกับทุนที่ลงไป ในเรื่องนี้ ประเทศสยามมีสภาพผิดกับประเทศอื่นๆ เพราะในประเทศอื่นๆ นั้น เขามีโบราณสถานที่สำคัญรวมอยู่เป็นหมู่ใหญ่ๆ ซ่อมทำแห่งเดียวก็ได้ผลงดงาม เช่นนครวัดของเขมร แต่ในประเทศสยามของเรา แม้จะมีของดีไม่แพ้นครวัด ก็อยู่กระจัดกระจายกัน จะหาจุดรวมใหญ่ๆ อย่างเช่นนครวัดนั้นไม่ได้ แม้จะลงทุนซ่อมเป็นการใหญ่ ก็ยากที่จะหวังผลในการชักจูงนักท่องเที่ยวได้เท่านครวัด อีกประการหนึ่งทางคมนาคมของเรายังไม่สะดวก และเป็นย่านไกล แม้แต่พินายซึ่งเป็นชั้นงามชั้นหนึ่งก็ยังคงใช้เวลาเดินทางไปมาอย่างน้อย ๓ วัน ถึงจะมีถนนอย่างดีจากเมืองนครราชสีมาไปพินาย ก็เป็นการยากที่จะชวนให้นักท่องเที่ยวเดินทางรถไฟไปมากกว่า ๕๐๐ กิโลเมตร เพื่อดูพินายแล้วกลับกรุงเทพ ฯ ในรายการที่ปรากฏอยู่ในหน้า ๑๔ จะเห็นได้ว่าในระหว่างสามปี ใน พ.ศ. ๒๔๗๗-๘-๙ มีคนไปชมพินายเพียง ๔๒๕ คน คิดเฉลี่ยได้ปีหนึ่งเพียง ๑๔๓ คน การซ่อมพินายจะได้ผลในเมื่อภาคอีสานได้ถนนครบถ้วนตามโครงการเรื่องถนนให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปดูพินายแล้ว ไปที่อื่นๆ ได้ต่อไปอีกหลายๆ แห่ง ให้คุ้มกับทุนรอนเวลา

และความเหน็ดเหนื่อยในการเดินทาง

ได้ยกพินายมาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เห็นว่าการซ่อมโบราณสถานและโบราณวัตถุ นั้นจะต้องทำภายหลังการคมนาคม มิฉะนั้นก็เป็นการเอาเงินไปทุ่มทิ้งไว้ในป่า อีกประการหนึ่ง ถึงแม้เราจะยอมลงทุนทำทางคมนาคมของเราให้ดีที่สุดแล้ว ก็ดี ในบางกรณีมิได้อยู่ในอำนาจของเราแต่ฝ่ายเดียว ถ้าเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้พรมแดนและประเทศเพื่อนบ้านเขาไม่ทำอย่างที่เรามา ก็หวังผลดีได้ยาก เช่นเชิงแสนหลวงที่ออกนามแล้วข้างต้น เป็นแหล่งแห่งศิลปกรรมอันรุ่งโรจน์ที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย จะหาโบราณสถานแห่งใดในประเทศสยาม ที่จะเชิดชูวัฒนธรรมอันแท้จริงของชนชาติไทยยิ่งกว่าเชิงแสนหลวงนั้นหาไม่ได้ ทางเรามีทางคมนาคมอย่างดี ซึ่งเมื่อลงจากรถไฟที่ลำปางแล้ว ก็มีถนนอย่างดีจากลำปางไปถึงเชิงแสนหลวงและเขตต์อังกฤษ ถ้าทางอังกฤษมีทางรถไฟหรือถนนมาติดต่อกับเรา เชิงแสนหลวงก็จะมีนักท่องเที่ยวไปมาไม่แพ้นครวัดมากนัก ถึงจะลงทุนซ่อมสักสองแสนก็ไม่น่าเสียดาย แต่ทางอังกฤษมิได้ทำถนนมาดั่งที่เราคาดหมาย เชิงแสนหลวงจึงไม่มีหวัง จะได้รับการเยี่ยมชมให้สมกับความดีงามของโบราณและศิลปวัตถุในที่นั้น เพราะเราไม่สามารถจะชักจูงนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปมาตั้งสองพันกิโลเมตรได้ง่ายๆ

โดยเหตุผลดังกล่าวมานี้ การซ่อมโบราณสถานกรมศิลปากรจึงได้ทำแต่เพียงที่เห็นว่าจะได้ประโยชน์ เช่นเมื่อซ่อมแล้วได้ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ด้วยอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งทำแต่ในที่ซึ่งการคมนาคมสะดวกและมีหนทางที่จะชักจูงคนไปดูไปชมได้ง่าย นอกจากนั้นคงให้อยู่แต่เพียงใน

เกณฑ์รักษาตามข้อ ก.

แม้จะมีเหตุผลดังกล่าวข้างต้นแล้วก็ตาม กรมศิลปากรก็ได้พยายามซ่อมโบราณสถาน และโบราณวัตถุไปแล้ว สุดกำลังที่จะทำได้ ดังจะได้แถลงรายการไว้ในหน้า ๑๑ และ ๑๒

วิธีการซ่อมนั้น พยายามรักษารูปเดิมที่สุดที่จะเป็นได้ ความลำบากในเรื่องนี้ คือ จะต้องค้นคว้าสอบสวนว่ารูปของเดิมเป็นอย่างไร ถ้าเป็นของที่พังไปมากแล้วก็พยายามค้นหาชิ้นตกหล่นมาประสมประสานพอให้รู้ลักษณะของทรวดทรงและลวดลาย สิ่งใดที่เพิ่มเติมใหม่โดยค้นหาของเดิมไม่ได้ ก็ทำโดยวิธีแสดงให้เห็นชัดว่าเป็นของต่อเติมขึ้นใหม่ เพื่อมิให้นักศึกษาหลงไปว่าเป็นของเก่า ตัวอย่างแห่งการซ่อมพระนิรันดร์จะเห็นได้ชัดในการซ่อมเสมาธรรมจักรองค์ใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในห้องหินแห่งพิพิธภัณฑสถาน ฯ เสมาธรรมจักรอันนี้ เวลาได้มา ไม่ได้มาทั้งอัน ขาดหายไปส่วนหนึ่ง หาไม่ได้ ได้ใช้ปูนปลาสเตอร์เสริมส่วนที่ขาดให้เต็มดวง แต่ปล่อยส่วนที่เสริมขึ้นนั้นให้เป็นสีขาวไว้เพื่อให้คนดูรู้ชัดว่าเป็นส่วนที่ทำใหม่ รวมความว่าการซ่อมนั้นต้องพยายามรักษารูปเดิมให้มากที่สุดที่จะทำได้

แต่ทั้งนี้ข้อบกพร่อง กล่าวคือถ้าของนั้นไม่เก่าเกินไป เช่นอายุไม่ถึง ๒๐๐ ปี และรูปเก่าที่เท่านั้น นักศึกษาทางศิลปกรรมมองเห็นชัดว่าผิดหลักวิชาจริง ๆ ถ้ามีโอกาสได้ซ่อมก็แก้ไขให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวอย่างเช่นประติมากรรมพระบรมมหาราชวัง เช่นประติมากรรมเศียรพระในเวลานี้ เป็นรูปที่ผิดหลักวิชา กล่าวคือ เอาพุทธศิลป์กับฮินดูศิลป์มาปนกัน โดยไม่ประสมประสานให้สนิท แลดูประหนึ่งเป็นน้ำมันปนน้ำ

เปิดช่องให้นักศิลปกรรมทางบรรพตกำหนดความรู้ทางหลักวิชาของเรา ของเช่นนั้นเมื่อถึงคราวที่เป็นโอกาสให้ได้ทำการซ่อม ก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ต้องตามทางวิชาการ และได้ทำไปแล้วแห่งหนึ่ง คือ ประติมากรรมเศียรพระ หน้าพระทรวงพระลาโหมในเวลานี้ โดยดำเนินการตามแบบที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงประทานไว้ ผู้ที่ได้เห็นประติมากรรมเศียรพระที่ใหม่แล้ว จะรู้สึกว่างามกว่าประติมากรรมอื่น ๆ แห่งพระบรมมหาราชวัง เป็นเพราะเหตุอย่างเดียว คือ ประติมากรรมเศียรพระใหม่ ได้ทำตามหลักวิชาเท่านั้น กรมศิลปากรได้กำหนดไว้ว่าเมื่อถึงเวลาซ่อมประติมากรรมพระบรมมหาราชวังที่กำแพงนอกทุกประตู จะทำเหมือนแบบประติมากรรมเศียรพระใหม่ทั้งหมด

การซ่อมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ได้ทำมาแล้วกรมในสมัยของศิลปากรคือ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๗-๒๔๓๘ และ ๒๔๓๘ นั้น มีรายการดังได้แสดงไว้ในหน้า ๑๑ และ ๑๒ ของรายงานฉบับนี้ รวมเงินที่ใช้ซ่อมโบราณสถานในระหว่าง ๓ ปีเป็นจำนวน ๒๐๓,๖๘๔ บาท ๓๔ สตางค์

กรมศิลปากรเข้าใจว่า ในสมัยที่การเงินของประเทศยังไม่พุ่มเฟือยเหลือหลายเช่นนั้น การซ่อมโบราณสถานโดยใช้เงินถึงสองแสนเศษในระหว่าง ๓ ปีนั้น คงไม่มีใครตำหนิว่าน้อยไป

อันที่จริงปัญหาเรื่องซ่อมโบราณสถานนั้นเป็นปัญหาสองหน้า คือ ไม่มีเงินซ่อมก็เป็นปัญหาน่าวิตก มีเงินซ่อมก็เป็นปัญหาน่าวิตกอีกเหมือนกัน ในกรณีหลังนี้ได้แก่สิ่งที่เป็นปูชนียสถานซึ่งมีผู้ศรัทธาจะซ่อมและหาเงินให้พร้อม แต่ท่านผู้หาเงินหรือเจ้าของเงินปรารถนาจะให้เงินเป็นของ

รายการซ่อมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๗-๘-๘

พ.ศ. ๒๔๗๗

ซ่อมด้วยเงินในงบประมาณ

๑. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑสถาน	เงิน ๒๕,๔๓๐.๕๖ บาท
๒. พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย "	" ๑๐,๓๓๐.๐๐ "
๓. เก่งจีนข้างพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย "	" ๑,๕๐๐.๐๐ "
๔. หมู่พระที่นั่งสาราช ๑ "	" ๕๕๐.๐๐ " ๓๘,๒๑๐.๕๖ บาท

ซ่อมด้วยเงินของพระศาสนา

๑. วิหารพระฉาย จังหวัดสระบุรี	เงิน ๓,๘๕๐.๐๐ บาท
๒. มณฑปพระพุทธบาท "	" ๔๒,๗๕๐.๐๐ "
๓. โบสถ์และพัทธสีมาวัดสิงห์ จังหวัดธนบุรี	" ๗๗๐.๐๐ ,,
๔. โบสถ์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนคร	" ๓๒๕.๐๐ ,, ๔๗,๖๕๕.๐๐ บาท

ซ่อมด้วยเงินที่หาได้ในส่วนภูมิภาค

๑. พระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ	เงิน ๑,๕๔๐.๐๐ บาท	๑,๕๔๐.๐๐ บาท
		๘๗,๘๔๕.๕๖ บาท

พ.ศ. ๒๔๗๘

ซ่อมด้วยเงินในงบประมาณ

๑. ซ่อมพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในพิพิธภัณฑสถาน ๑	เงิน ๗๕๐.๐๐ บาท
๒. ทำรั้วลวดหนามที่วัดนครโกษา จังหวัดลพบุรี	" ๗๕.๐๐ ,,
๓. ซ่อมระเบียบวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,,	๘๕.๕๐ ,,
๔. ซ่อมประตูสวัสดิโสภณ พระบรมมหาราชวัง	" ๖,๓๔๕.๐๐ ,, ๗,๒๒๕.๕๐ บาท

ซ่อมด้วยเงินของพระศาสนา

๑. โบสถ์วัดกัลยาณมิตร จังหวัดธนบุรี	" ๑,๐๘๐.๐๐ บาท
๒. ศาลาวิเศษสุทัศน์ จังหวัดพระนคร	" ๓,๘๐๐.๐๐ ,,
๓. โบสถ์วัดสุวรรณาราม จังหวัดธนบุรี	" ๘,๒๓๕.๐๐ ,,
๔. โบสถ์วิหารและคตวัดปทุมคงคา จังหวัดพระนคร	" ๔๓,๕๓๕.๕๗ ,, ๕๗,๐๕๐.๕๗ บาท

ซ่อมด้วยเงินที่หาได้ในส่วนภูมิภาค

๑. ซ่อมถาวรวัตถุบริเวณสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ,,	๑๐,๐๖๘.๐๐ ,,	๑๐,๐๖๘.๐๐ ,,
		๗๔,๓๔๘.๐๗ บาท

ซ่อมด้วยเงินในงบประมาณ

๑. พระที่นั่งต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน ฯ	เงิน	๒๓,๕๐๑.๓๕	บาท
๒. พระที่นั่งอิศเรศ ฯ และโรงปั้นเก่า	,,	๑,๓๔๐.๐๐	,,
๓. ซ่อมหอพิสัยศัลยลักษณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	,,	๒,๐๐๐.๐๐	,,
๔. โบราณสถานต่าง ๆ ที่จังหวัดลพบุรี	,,	๔๗.๔๒	,,
๕. กำแพงล้อมบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาส จังหวัดพระนคร (เงินทุนกรมศิลปากร)	,,	๔,๗๖๓.๒๗	,,
๖. พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระนคร	,,	๑,๖๑๔.๕๐	,,
๗. พระราชฐานต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง	,,	๔,๘๐๓.๐๐	,,
๘. ซ่อมที่พักและพลับพลาจตุรมุข จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	,,	๑๕๑.๑๗	,, ๓๘,๒๒๐.๗๑ บาท

ซ่อมด้วยเงินของพระศาสนา

๑. โบสถ์วิหารวัดไชโย จังหวัดอ่างทอง	,,	๑,๖๐๐.๐๐	,,
๒. โบสถ์วัดนาคกลาง จังหวัดธนบุรี	,,	๕,๖๗๐.๐๐	,, ๗.๒๗๐.๐๐ บาท

๔๕,๔๕๐.๗๑ บาท

รวมซ่อมโบราณสถาน ๓ ปี ๒๐๗,๖๘๔.๓๔ ,,

ใหม่ ส่วนที่เป็นไม้จะขอรื้อทิ้งเสีย และทำคอนกรีตแทน และอยากจะแก้ไขต่อเติมไปในทางที่คิดเห็นว่าสวยงามโดยไม่นึกถึงของโบราณ พระพุทธรูปที่เป็นสัมฤทธิ์ของเก่า ก็จะลงรักปิดทอง เพราะถือว่าการปิดทองพระเป็นกุศลอันประเสริฐ เรื่องเช่นนั้นเป็นปัญหาที่หนักใจของกรมศิลปากรอย่างยิ่ง มีหลายเรื่องหลายรายที่เกิดขึ้นซ้ำซ้อน ข้องหมองใจของผู้มีศรัทธาจะเปลี่ยนของโบราณให้เป็นของใหม่ แต่ถูกกรมศิลปากรขัดขวางไว้ เมื่อพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๗๗ ประกาศออกใหม่ ๆ ปัญหาเรื่องนี้เป็นปัญหารุนแรง แต่ภายหลังเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และกรรมการจังหวัด ได้พยายามช่วยเหลือทำความเข้าใจแก่ประชาชน ให้รู้จักคุณค่าของโบราณวัตถุได้มาก ปัญหา

ชนิดนี้จึงค่อยเบาบางไป

ค. การขุดค้น

การขุดค้น (Excavation) นั้น เป็นงานอันสูงสุดในทางโบราณคดี งานนี้ถ้าจะทำให้เป็นผลดีจริง ๆ จะต้องใช้ผู้ชำนาญ ต้องยอมลงทุนมาก และก็เป็นความเสี่ยงโชคซึ่งไม่มีอะไรเป็นประกันว่าจะได้ผล เพราะในเรื่องขุดค้นนั้น ถึงแม้จะมีผู้ชำนาญเพียงไร ก็ต้องมีการเสี่ยงโชคอยู่มากเสมอ ในสมัยของกรมศิลปากรนี้ได้เคยลองทำดูบ้างเช่นที่ท่าเรือ และตะกั่วป่า ก็เสียเงินโดยไม่ได้ผลตอบแทนเพียงพอ ฉะนั้นการที่จะทำการขุดค้น (Excavation) นี้ให้เป็นการเป็นงานจริง ๆ โดยใช้เงินงบประมาณนั้น หากควรทำ

ในเวลานี้ไม่ จะควรทำก็ต่อเมื่อถนนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว และเมื่อลงมือทำการขุดค้นก็ให้คนไปดูได้ เพราะผู้ที่สนใจทางโบราณคดีเขาย่อมนิยมไปดูในเวลาทำการขุดค้น เช่นในประเทศอียิปต์สมัยที่อยู่ในความปกครองอย่างเต็มที่ของอังกฤษ เมื่อจะมีการขุดค้นอะไร เขาก็ประกาศชักชวนนักท่องเที่ยวให้มาดูในเวลาทำการ ซึ่งมีคนนิยมมากอีกประการหนึ่ง เมื่อระลึกถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองแล้ว การขุดค้นโดยเงินในงบประมาณนั้น จะควรทำเป็นงานจริงจังต่อเมื่อมีเงินเหลือจากการใช้ในเรื่องจำเป็นอื่น ๆ ของบ้านเมืองแล้ว ถ้ามีเงินนั้นก็เอาเงินไปทำอย่างอื่น เช่นตรวจแร่ ตรวจการกสิกรรมเสียก่อน

ฉะนั้นเรื่องการขุดค้นที่กรมศิลปากรทำอยู่ในเวลานี้จึงมีเพียงเท่าที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑. เมื่อเห็นว่าที่ใดใกล้อันตรายที่จะมีคนลักขุด หรือถ้าไม่รีบขุดค้นเสียจะเกิดความเสียหายอย่างอื่นเช่นนั้น ก็รีบจัดการขุดค้นเสีย เช่นวัดโลกโมฬี และวัดช่วงสิงห์ที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

๒. เมื่อเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจตามหัวเมืองก็ทำการตรวจค้น และขุดค้นบ้างตามที่จะมีกำลังและเวลาทำได้

๓. ฉวยโอกาสในเวลาที่ทางราชการส่วนใดส่วนหนึ่งทำการถางป่าหรือสำรวจพื้นที่หรืออย่างหนึ่งอย่างใดที่หวังว่าจะได้พบของโบราณ ก็ขอฝากให้ช่วยขุดค้นหาของโบราณด้วย เช่นเวลาสร้างเมืองทหารที่ลพบุรี ทางทหารได้ช่วยเหลือขุดค้นของโบราณให้ได้เป็นอันมาก

๔. อาศัยอำนาจกฎหมาย คือ เมื่อราษฎรทำการหักร้างถางพง หรือขุดดินพบอะไรที่เป็น

โบราณวัตถุ ถ้าทางราชการทราบก็ขอมาไว้เป็นของแผ่นดิน

๕. อนุญาตให้ชาวต่างประเทศทำการขุดค้นด้วยทุนรอนของต่างประเทศ และในความควบคุมของกรมศิลปากร ในกรณีนี้ ถ้ามีชาวต่างประเทศขอร้องมาเป็นทางการเพื่อทำการขุดค้นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เมื่อกรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญดี ก็พร้อมที่จะอนุมัติและอำนวยความสะดวกโดยมีข้อขัดตั้งต่อไปนี้

ก. ต้องเป็นที่ซึ่งกรมศิลปากรยังมิได้ทำการตรวจค้นอย่างจริงจัง ถ้าเป็นที่ ๆ กรมศิลปากรตรวจค้นเรียบร้อยแล้ว และไม่ยอมให้ทำการขุดค้นอีก เช่นจะขุดค้นในบริเวณพระปฐมเจดีย์เช่นนี้ ไม่ได้

ข. การเดินทางและการขุดค้นต้องอยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมือง ซึ่งมีอำนาจจะห้ามหวงมิให้ทำการเกินสมควรซึ่งจะเป็นการเสียหายแก่ของที่ตรวจหาแล้ว หรือเสียผลในทางหนึ่งทางใด

ค. ของที่ขุดพบ ฝ่ายสยามมีสิทธิจะเลือกไว้ก่อน ของที่ชาวต่างประเทศจะได้ไปก็แต่เฉพาะที่กรมศิลปากรไม่ต้องการ

การขุดค้นตามนัยที่กล่าวในข้อ ๓ นี้ ได้ทำมาแล้วในสมัยกรมศิลปากร คือ

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ดร. เอช. คิว. เวลส์ แห่ง The Greater Indian Research Committee ได้เข้ามาทำการขุดค้นเมืองโบราณและโบราณสถานหลายแห่ง ในจังหวัดบึงกาฬได้ คือ

ก. เมื่อต้นเดือนมกราคม ได้ขุดค้นที่ตำบลทุ่งตึก อำเภอดงเจริญ จังหวัดพังงา

ข. เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ ได้ขุดค้นที่

วัดพระมหาธาตุ วัดแก้ว และวัดเวียง อำเภอเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ค. เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ ได้ขุดค้นที่เมืองเวียงสระ อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ง. เมื่อต้นเดือนมีนาคม ได้ขุดค้นที่ฐานพระสยาม และริมหอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ดร. เอช. คิว. เวลส์ แห่ง The Greater Indian Research Committee คนเดียวกับที่มาใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้เข้ามาทำการขุดค้นเมืองโบราณ และโบราณสถานหลายแห่งในส่วนกลางของประเทศสยาม คือ

ก. เมื่อต้นเดือนมกราคม ได้ขุดค้นที่ตำบลพังกา อำเภอบ้านนา จังหวัดราชบุรี

ข. เมื่อกลางเดือนมกราคม ได้ขุดค้นที่เมืองอู่ทอง อำเภอจรเข้สามพัน จังหวัดสุพรรณบุรี

ค. เมื่อปลายเดือนมกราคม ถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ ได้ขุดค้นที่เมืองศรีเทพ อำเภอวิเชียร จังหวัดเพชรบูรณ์

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด แห่งสหรัฐอเมริกาได้ขอทำการขุดค้นโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งกรมศิลปากรได้อนุญาตไปแล้ว แต่หากมหาวิทยาลัยนั้นยังไม่พร้อมที่จะมาทำได้

เรื่องที่ควรกล่าวในตอนนี้อีกเรื่องหนึ่ง คือ ชาวญี่ปุ่นได้ขอความร่วมมือของฝ่ายเรา ค้นหาที่ๆ

ชาวญี่ปุ่นเคยมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ครั้งกระโน้น เมื่อได้ค้นคว้าและลงขุดได้หลักฐานเป็นที่พอใจแล้ว ก็ซื้อที่ดินตอนนั้นส่วนหนึ่งตั้งเป็นอนุสรณ์ย์ ทำนออกญาเสนาภิมุข (ยามาดานางามาชะ) ซึ่งทางฝ่ายญี่ปุ่นมีเจตนาจะก่อสร้างเป็นอนุสรณ์ย์ใหญ่หลวงขึ้นในภายหน้า

การขุดค้นโบราณวัตถุด้วยทุนของต่างประเทศนั้น ไม่เป็นการผิดแบบธรรมเนียมอย่างไร ในประเทศจีนได้ทำงานอันนี้ โดยอาศัยทุนรอนของอเมริกันเป็นอันมาก

ก่อนจะจบรายงานในตอนี้ กรมศิลปากรขอกล่าวเพิ่มเติมว่า เป็นการนำยินดีที่มหาชนสนใจในการ เทียวดูชมโบราณวัตถุสถาน มากขึ้นเป็นลำดับ จากรายการของเจ้าหน้าที่ ในระหว่าง ๓ ปีที่อยู่ในระยะเวลาของรายงานนี้ มีคนไปเที่ยวชมโบราณสถานในหัวเมืองได้จำนวนดังต่อไปนี้

อยุธยา	๓๕,๘๐๓
ลพบุรี	๑๓,๑๓๒
พิมาย	๔๒๕
นครปฐม	๒,๑๓๒
นครศรีธรรมราช	๕,๘๘๕

สำหรับ นครปฐม และนครศรีธรรมราช นั้นเป็นรายการเฉพาะผู้ไปชมของโบราณ ไม่นับผู้ที่เข้าไปบูชาในฤกษ์นมัสการ ซึ่งเป็นจำนวนอันไม่สามารถจะนับได้ สถานที่นอกจากนี้ เช่นเพชรบุรี มีนักท่องเที่ยวไปมาก แต่โดยเหตุที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำ จึงไม่มีรายการจะแสดงได้

๒. จัดการพิพิธภัณฑสถานในพระนคร และ หัวเมือง

รายงานใดที่กล่าวถึงการพิพิธภัณฑสถานในประเทศสยาม ถ้าหากงดเว้นการสรรเสริญพระคุณของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสียแล้ว รายงานนั้นก็นับว่าบกพร่องมาก

บรรดางานทั้งปวงที่กรมศิลปากรรับช่วงมาจาก ราชบัณฑิตยสถานนั้น งานพิพิธภัณฑสถานเป็นอีกแผ่น แนนหนาที่สุด ทางปฏิบัติของกรมศิลปากรใน ราชการส่วนนี้ นอกจากได้เปลี่ยนนโยบายเรื่อง บำรุงภูมิภาคและเพิ่มเติมงานส่วนต่างๆ ดังจะ กล่าวต่อไปภายหลังแล้ว วิธีการจัดพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญนั้น กรมศิลปากรได้ดำเนิน เจริญรอยตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม พระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงทำไว้ทั้งหมด

การพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย ได้เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๓๘๔ โดยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ทรงรวบรวมของโบราณ จัดตั้ง เป็นพิพิธภัณฑสถานขึ้นที่พระที่นั่งราชฤดี ในพระบรม มหาราชวัง ของที่สำคัญในครั้งนั้น มีศิลาจารึก ของพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง และพระแท่นมนังคศิลาเป็นต้น ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานใหม่ที่ศาลา สหทัย ซึ่งในครั้งนั้นยังเรียกชื่อเป็นภาษาฝรั่งว่า หอทองคองเตียบ และต่อมาได้ย้ายมาตั้งในพระที่ นังสิวโมกษ์พิมานวังหน้า ซึ่งเป็นหอสมุดวชิร ญาณในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเวลานี้ ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมศิลาจารึกและ เทวรูปต่างๆ จากหัวเมืองฝ่ายเหนือ มาเพิ่มพูน สมบัติของพิพิธภัณฑสถานยิ่งขึ้น ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโบราณคดีสโมสร ตรวจสอบเรื่องราวทางโบราณคดีอันเป็นประโยชน์ แก่การพิพิธภัณฑสถานส่วนหนึ่ง

ในระหว่างเวลาที่กล่าวนี้ สมเด็จพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรง ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงชักชวน

สมุหเทศาภิบาลให้รวบรวมของโบราณในจังหวัด ต่างๆ ทรงตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานของโบราณขึ้นอีก ส่วนหนึ่งในกระทรวงมหาดไทย และมีวัตถุที่ เกี่ยวกับโบราณคดีมากมาย ถึงกับชาวต่างประเทศที่สนใจทางโบราณคดีเวลานั้น ต้องไปขอชมที่ กระทรวงมหาดไทย พิพิธภัณฑสถานกระทรวงมหาด ไทย และพิพิธภัณฑสถานซึ่งยกมาจากหอทองคองเตียบ ทั้งสองแห่งนี้เป็นบ่อเกิดของพิพิธภัณฑสถานแห่ง ชาติอันใหญ่หลวงในเวลานี้ ภายหลังต่อมาถึง รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ มีประกาศ พระบรมราชโองการ ตั้ง ราชบัณฑิตย สถานขึ้น การพิพิธภัณฑสถานจึงได้รับความคุ้มครอง ของกฎหมาย โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราช บัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลง โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและการพิพิธภัณฑสถานแห่ง ชาติ พุทธศักราช ๒๔๗๗

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในพระนคร

เมื่อว่าถึงสิ่งของ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติใน พระนคร บรรจุของซึ่งมีค่าอย่างสูงในทางโบราณ คดีและศิลปกรรม หากพิพิธภัณฑสถานใดในบรรพ ทิศสู้ได้ยาก แม้ในพิพิธภัณฑสถานอันเดียวที่กักตุนา เองก็ยังมีของโบราณอันเดียวไม่ดียิ่งกว่าพิพิธภัณฑ สถานแห่งชาติในพระนคร แต่เมื่อว่าถึงสถานที่ ก็เป็น การยาก ที่จะจัดการพิพิธภัณฑสถานในพระนคร ให้เป็นระเบียบอันดี และน่าดูน่าชม ถูกหลักวิชา การพิพิธภัณฑสถานจริงๆ เหมือนประเทศอื่นๆ ได้ ที่

เป็นเช่นนั้นก็เพราะวิธิดำเนินการผิดกัน ในนานาประเทศ เขารวบรวมของจัดสรรเข้าพวกเข้าหมู่ อย่างเรียบร้อยแล้ว จึงให้สถาปนิกพิจารณาออกแบบ สร้างสถานที่พิพิธภัณฑ์ให้ เหมาะแก่ของที่มีอยู่ ส่วนในประเทศเรามีความปรารถนาจะได้ผล ๒ ประการในเวลาเดียวกัน คือปรารถนาผลทางโบราณสถานและผลทางการพิพิธภัณฑ์ เราต้องการรักษาวังหน้าซึ่งเป็นโบราณสถานไว้ และให้จัดการพิพิธภัณฑ์ได้ด้วย ฉะนั้นจึงไม่คิดสร้างสถานพิพิธภัณฑ์ใหม่ ได้ใช้ที่วังหน้าเป็นพิพิธภัณฑ์เวลานี้ จึงเป็นการยากที่จะหวังจัดให้เรียบร้อยได้ ในต่างประเทศถ้ามีของสำคัญจริงๆ สักชิ้นหนึ่ง เขายอมสละห้องทั้งห้องให้แก่ของชิ้นนั้นชิ้นเดียว วิชานี้ได้ผลมาก เพราะทำให้คนที่มาดูสนใจในของสิ่งนั้นจริงๆ แต่พิพิธภัณฑ์ของเราต้องเอาของดีๆ หลายสิบชิ้น เข้าไปอัดไว้ในห้องเดียวหรือตู้เดียว ซึ่งเสียผลในหลักการทางพิพิธภัณฑ์เป็นอันมาก อันที่จริงที่วังหน้านั้นชำรุดทรุดโทรมมาก ต้องเอาไม้ค้ำเกะกะไว้หลายห้อง เพื่อบล็อกกันมิให้พังลงมา รัฐบาลได้ให้งบประมาณปีละ ๔ หมื่นบ้าง ๓ หมื่นบ้าง สำหรับทำการซ่อมเป็นตอนๆ ไป กรมศิลปากรกำหนดว่าการซ่อมวังหน้า กว่าจะเสร็จสิ้นจะต้องใช้เงินราวสามแสน ถ้าหากจะรื้อวังหน้าเสียให้หมด เอาเงินสามแสนสร้างพิพิธภัณฑ์สถานใหม่ ก็จะได้พิพิธภัณฑ์ ทันสมัย เหมาะ สมกับ ของดีที่มีอยู่ และมีหนทางที่จะจัดการ พิพิธภัณฑ์ให้ดีที่สุดได้ แต่ทั้งๆ ที่ทราบอยู่อย่างนี้ ก็ไม่สามารถจะทำตามที่เห็นควรทำ เพราะไม่มีใครสมักจะได้อำนาจเป็นผู้รื้อวังหน้า

ที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุ ข้อเดียวที่ทำให้การพิพิธ

ภัณฑ์ของสยามล่าสมัยในทางจัดการอยู่บ้าง แต่ก็ได้พยายามทำในทางอื่นให้ดีที่สุดที่จะทำได้

สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งชาติในพระนครเวลานี้ เป็นพระที่นั่งต่างๆ ของวังหน้าเกือบทั้งหมด และได้แบ่งที่เก็บของต่างๆ ดังนี้ (ดูแผนที่ประกอบ)

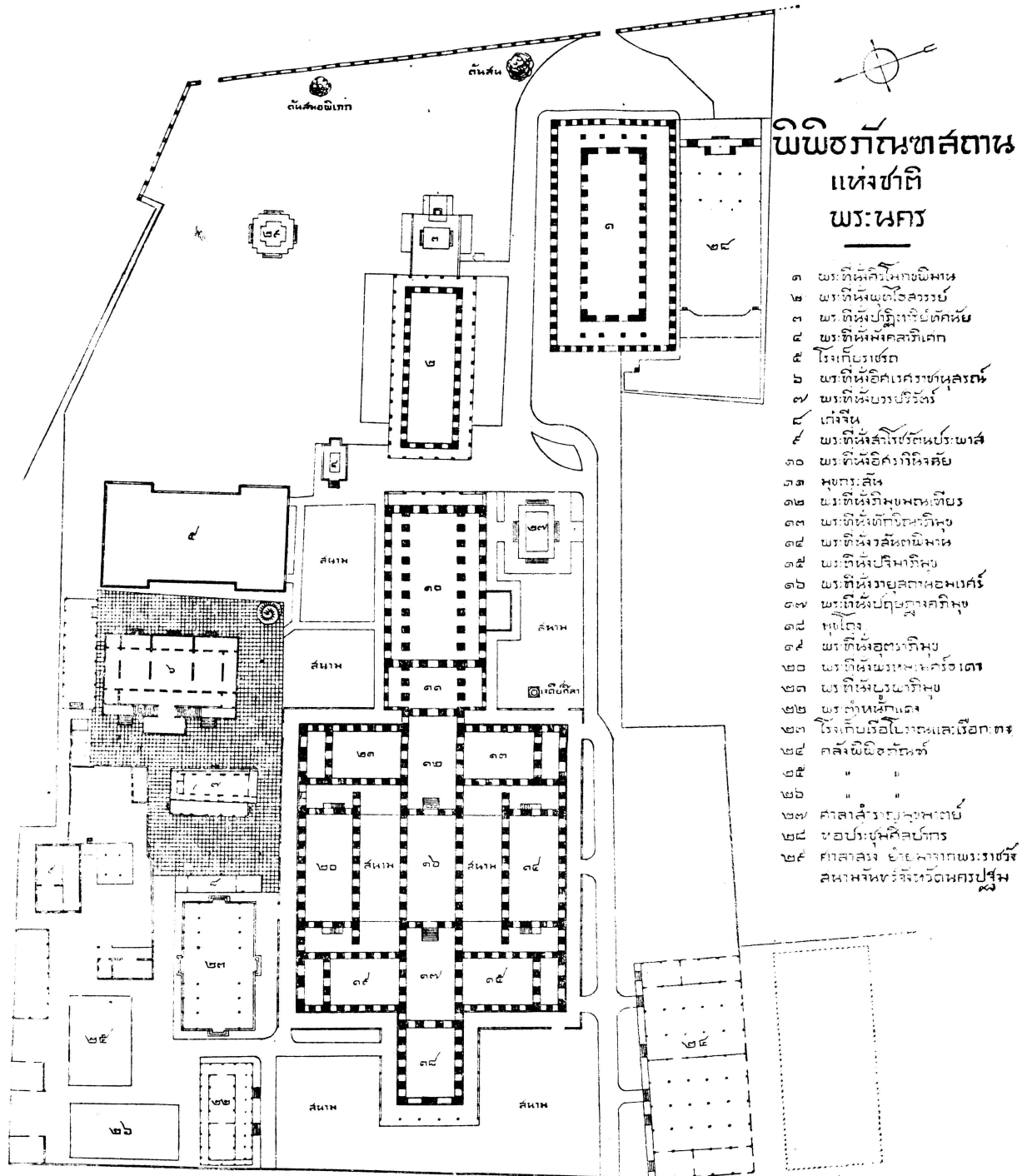
ส่วนหน้า

พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน เป็นที่เก็บศิลาจารึก และหนังสือตัวเขียน

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหิน และพระพิมพ์ต่างๆ

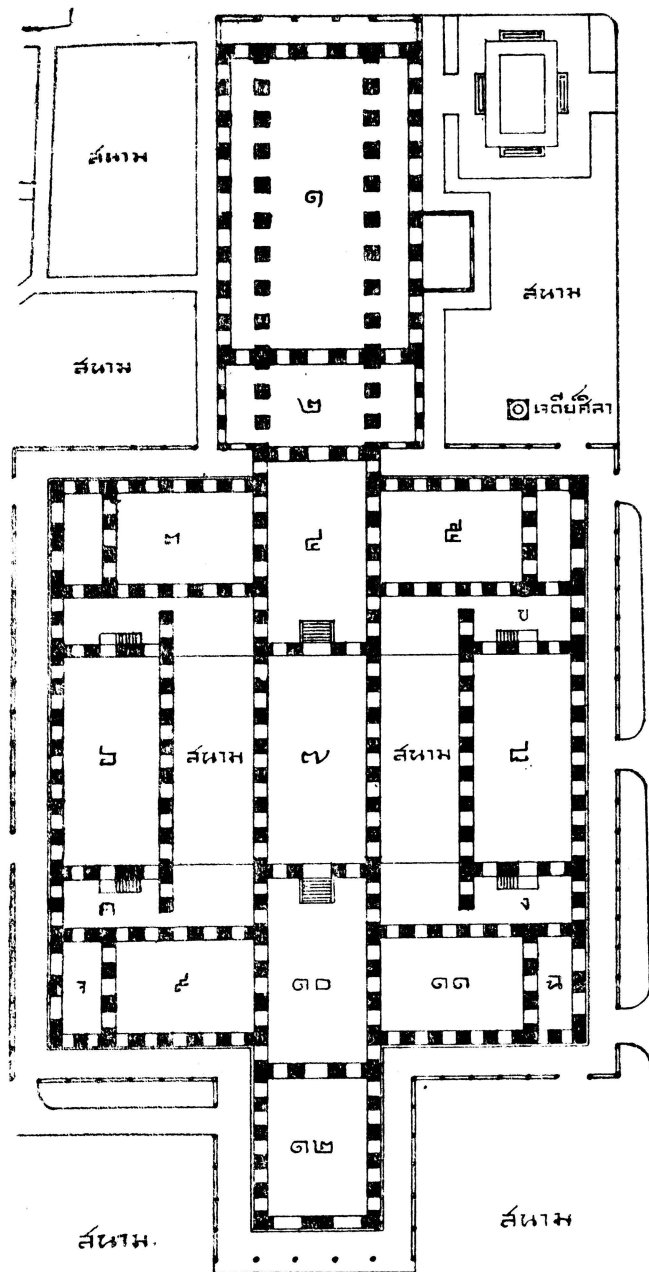
ส่วนกลาง

๑. พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เก็บเครื่องสัมฤทธิ์
๒. มุขกระสัน เก็บเครื่องศิลาและมหรรมภัณฑ์
๓. พระที่นั่งบุรพาภิมุข เก็บเครื่องดนตรี
๔. พระที่นั่งภูมิขมณเฑียร เก็บเครื่องราชยาน และคานหาม
๕. พระที่นั่งทักษิณภิมุข เก็บเครื่องละครและเครื่องเล่น
๖. พระที่นั่งพรหมเมศร์ธาดา ชั้นบนเก็บเครื่องสมณบริภการ ชั้นล่างเก็บเครื่องผ้า
๗. พระที่นั่งวายุสถานอมเรศร์ เก็บเครื่องสูง และพระแท่น
๘. พระที่นั่งวสันตพิมาน ชั้นบนเก็บเครื่องเจ้านาย ชั้นล่าง เก็บเครื่องถ้วยและสังกะโลก
๙. พระที่นั่งอุดรภิมุข เก็บเครื่องบุษบกภัณฑ์สมัยปัจจุบัน
๑๐. พระที่นั่งปฤษฎางภิมุข เก็บเครื่องบุษบกภัณฑ์สมัยโบราณ

วัดพิชัยยศวร
แห่งชาติ
พระนคร

- ๑ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย
- ๒ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๔ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๕ โรงเก็บธูป
- ๖ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๗ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๘ เก้าอี้
- ๙ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๐ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย
- ๑๑ หอพระ
- ๑๒ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๑๓ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๔ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๕ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๖ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๗ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์
- ๑๘ หอพระ
- ๑๙ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๐ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๑ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๒ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๓ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๔ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๕ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๖ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๗ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๘ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๒๙ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๐ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๑ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๒ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๓ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๔ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๕ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๖ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๗ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๘ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม
- ๓๙ พระที่นั่งมณเฑียรธรรม

ส่วนกลาง
วัดพนมเปญ
พระนคร

- ๑ - พระที่นั่งอัครวิหัง
เก็บเครื่องสัมฤทธิ์
 - ๒ - มุขประตู
เก็บเครื่องศิลาและมหรพารัตน์
 - ๓ - พระที่นั่งบุรพาภิรมย์
เก็บเครื่องดนตรี
 - ๔ - พระที่นั่งวิมุกตมานทิยา
เก็บเครื่องราชยานและยานพาหนะ
 - ๕ - พระที่นั่งทักษิณารัชมัย
เก็บเครื่องล.ศ.และเครื่องเล่น
 - ๖ - พระที่นั่งพุทธมหาราช
ชั้นบน เก็บเครื่องสัมฤทธิ์: ปิณฑ
ชั้นล่าง เก็บเครื่องผ้า
 - ๗ - พระที่นั่งราชสถานอมรินทร์
เก็บเครื่องสูงและพระแท่น
 - ๘ - พระที่นั่งรัตนพิมา
ชั้นบน เก็บเครื่องเงิน
ชั้นล่าง เก็บเครื่องถ้วยและสิ่งของโลก
 - ๙ - พระที่นั่งอุทราภิรมย์
เก็บเครื่องยุทธรัตน์สัมฤทธิ์ปัจจุบัน
 - ๑๐ - พระที่นั่งปฤษฎางค์ภิรมย์
เก็บเครื่องยุทธรัตน์สัมฤทธิ์โบราณ
 - ๑๑ - พระที่นั่งปริมาภิรมย์
เก็บเครื่อง ภาและเงินตราโบราณ
 - ๑๒ - มุขโถง
เก็บเครื่องไม้ลายจำหลัก
- มุขทาง ๓
- ก. เก็บของสัมฤทธิ์ก่อนประวัติศาสตร์
 - ข. เก็บเครื่องดินเผาและปูนปั้น
 - ค. เก็บของปลา
 - ง. เก็บยานพาหนะจำลอง
 - จ. เก็บของต่าง ๆ
 - ฉ. เก็บเครื่องบรรณาการ

๑๑. พระที่นั่งปวิมาภิมุข เก็บเครื่องงาและเงิน
ตราโบราณ

๑๒. มุขโถง เก็บเครื่องไม้ลายจำหลัก

มุขต่างๆ ก. เก็บของสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ข. เก็บเครื่องดินเผาและปูนปั้น

ค. เก็บของประหลาด

ง. เก็บรูปยานพาหนะจำลอง

จ. เก็บธงต่าง ๆ

ฉ. เก็บเครื่องบรรณาการ

ตามเฉลียงรอบบริเวณตึกส่วนกลางนี้

เก็บเครื่องศิลา

ส่วนย่อย

๑. โรงราชรถ เก็บราชรถทรงพระบรมศพ
กับเครื่องไม้จำหลัก

๒. พระตำหนักแดง เก็บเครื่องมือ

๓. โรงเรือ เก็บเรือจำลองและเรือโบราณ

๔. คลังหนังสือ เก็บหนังสือพิศุจน์ สำหรับ
ไว้สอบสวนในเมื่อมีคดีที่จะต้องอ้างถึง

๕. คลังเก็บของ เก็บโบราณวัตถุ ที่เหลือ
จากจัดตั้งแสดงในส่วนต่าง ๆ

วิธีจัดของในพิพิธภัณฑน์ มีหลักซึ่งจะกล่าว
โดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑. ในชั้นต้นต้องถือตามเรื่อง (Subject)
ก่อน คือแบ่งเป็นเรื่องพระและเทวรูป เครื่อง
อาวุธ คนตรี เงินตรา ฯลฯ

๒. ถ้าในเรื่องนั้น ๆ เป็นเรื่องใหญ่ที่จะแบ่ง
แยกชนิดของวัตถุ (Material) ได้ ก็แบ่งแยก
ชนิดของวัตถุออกไปอีก เช่นเรื่องพระและ
เทวรูปแบ่งออกเป็น เครื่องดินปั้น เครื่องโลหะ
เครื่องหิน ดังนี้ เป็นต้น

เมื่อได้จัดแบ่งตามวิธีการสองข้อ ที่กล่าวข้าง

ต้นนั้นแล้ว ในเวลาตั้งวาง ก็พยายามเรียงตามอายุ
แล้ววางตั้งแต่เก่าที่สุดไปหาใหม่ที่สุด ของที่
สามารถจะแบ่งเป็นยุคได้ ก็แบ่งออกเป็นยุค
หรือใช้คำเรียกทั่วไป ว่าสมัย เช่นสมัยทวารวดี
สมัยสุโขทัย สมัยศรีอยุธยา ดังนี้ เป็นต้น

ที่กล่าวนี้เป็นหลักการใหญ่ๆ ซึ่งถ้ากล่าวโดย
ละเอียดพิศดาร ก็จะกลายเป็นคำอธิบายวิชาการ
พิพิธภัณฑน์อย่างยืดยาว ซึ่งเกินหน้าที่ของรายงาน
ฉบับนี้

อนึ่งวิธีการเรียงลำดับ ยุคสมัยที่กล่าวข้าง
ต้นนั้น ก็ยังไม่สามารถทำได้อย่างดงามจริง ๆ
เนื่องจากปัญหาเรื่องสถานที่ ดังกล่าวมาข้างต้น
แล้ว และบางที่ได้ของใหม่เพิ่มเติมมาเป็นจำนวน
มาก ๆ ก็ต้องขัดเขี่ยดปะปนกันไว้ก่อน

จำนวนของในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ใน
พระนคร แบ่งแยกตามชนิดของวัตถุและตาม
ชนิดของเรื่อง มีอยู่ดังที่ทำการการไว้ในหน้า
๒๖ และ ๒๗

พิพิธภัณฑสถานหัวเมือง

พิพิธภัณฑสถานในหัวเมือง ตั้งขึ้นที่จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ก่อนแห่งอื่น คือในสมัยที่
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง-
ราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทย ได้ทรงแนะนำให้พระยาโบราณราช-
ธานินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา จัดตั้ง
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ และในคราวเดียวกัน
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง-
ราชานุภาพ ก็ได้ทรงเก็บรวบรวมโบราณวัตถุจาก
จังหวัดอื่น ๆ มาไว้ ณ ห้องกลางกระทรวงมหาด-
ไทย ดังกล่าวในตอนที่ว่าด้วยพิพิธภัณฑน์แห่งชาติ

จำนวนสิ่งของที่จัดตั้งแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
(จัดตามชนิด)

ลำดับ	รายการ	จำนวนนับเป็นชั้น	หมายเหตุ	
๑.	เครื่องโลหะ	๒๓๕๔	มีของเอกชนให้ยืมรวมอยู่ด้วย ๘๖ ชั้น	
๒.	เครื่องศิลา	๕๓๕	" " ๑ ชั้น	
๓.	เครื่องดินเผาและดินปั้น	๕๕๕	" " ๓ ชั้น	
๔.	เครื่องปูนปั้น	๖๓		
๕.	เครื่องมือ	๖๓๖	" " ๒ ชั้น	
๖.	เครื่องผ้า	๗,๒๗		
๗.	เครื่องถ้วยและสังกะโลก	๗๐๕	" " ๑๕๑ ชั้น	
๘.	เครื่องแก้วผลึก	๑๘		
๙.	เครื่องแก้ว	๑๐๔	" " ๘ ชั้น	
๑๐.	เครื่องงา	๖๖๐	" " ๑ ชั้น	
๑๑.	เครื่องมุก	๓๖๑	" " ๑๕๔ ชั้น	
๑๒.	เครื่องปูนปลาสเตอร์	๑๖		
รวม		๗,๒๖๒	รวมของเอกชนให้ยืม ๔๘๖ ชั้น	

ในพระนครนั้นแล้ว

พิพิธภัณฑสถานแห่งอื่น ๆ เช่นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดนครปฐม จังหวัด พิษณุโลก จังหวัดสวรรคโลก และจังหวัดลำพูน นั้นก็เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันกับอยุธยาพิพิธ- ภัณฑสถาน คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแนะนำสมุห เทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ ให้จัดตั้งขึ้น

ลพบุรีพิพิธภัณฑสถาน เกิดขึ้นเมื่อได้มีการ ขุดค้นที่จังหวัดลพบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้พบ โบราณวัตถุมาก จึงได้เก็บรวบรวมไว้ในพระที่นั่ง จันทรพิศาล อันเป็นพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันนี้

ครั้นเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ ประกาศจัดตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้น และภายหลัง เมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ- สถานขึ้น เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ราชบัณฑิตยสภาจึงรับพิพิธภัณฑที่เหล่านั้นไว้ ใน อารักขา

พิพิธภัณฑที่ในวัดพระมหาธาตุ อำเภอเมืองไชยา ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ คือ พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรม- การหอพระสมุดสำหรับพระนคร อำนวยการตรวจ รักษาของโบราณ กรรมการหอพระสมุดได้ให้ รวบรวมสิ่งของจากที่ต่าง ๆ ในอำเภอเมืองไชยา

จำนวนสิ่งของที่จัดตั้งแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน

(จัดตามเรื่อง)

ลำดับ	รายการ	จำนวนนับเป็นชิ้น	หมายเหตุ
๑.	เครื่องสมณะบริกขาร	๕๐๕	มีของเอกชนให้ยืมรวมอยู่ด้วย ๑ ชิ้น
๒.	เครื่องดนตรี	๑๘๓	
๓.	เครื่องละคร	๑๗๕	
๔.	เครื่องเล่น	๔,๑๑๘	
๕.	เครื่องยุทธภัณฑ์		
	ก. ศาตราวุธ	๔๘๓	,, , ๓๕ ชิ้น
	ข. สัมภาระ	๖๐๐	
	ค. ธงประจำกอง	๒๘	
๖.	มหรรมภัณฑ์	๖๕๕	ทองคำ เงิน เพชร พลิก ฯลฯ
๗.	เงินตรา	๑,๗๐๕	
๘.	เครื่องราง	๓๔๖	
๙.	เครื่องสูง	๑๒	
๑๐.	เครื่องมือสำหรับทำเงิน		
	พดด้วงสำหรับ	๖๕	
๑๑.	ไปรษณียากร	๖๘	
๑๒.	รูปเขียนสีและปักไหม	๗๐	
๑๓.	ของเบ็ดเตล็ด	๕๐	
	รวม	๕,๑๕๕	รวมของเอกชนให้ยืม ๔๐ ชิ้น

มาไว้ในวัดพระมหาธาตุ และกรมศิลปากรได้ประกาศรับเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

พิพิธภัณฑ์ในวัดพระมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงแนะนำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีจัดตั้งขึ้น

โดยรวบรวมโบราณวัตถุในที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรีมาไว้ในที่แห่งเดียวกัน และกรมศิลปากรได้ประกาศรับเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เมื่อ

พ.ศ. ๒๔๗๘

พิพิธภัณฑ์จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งขึ้นโดยขุนศรี-ขรภูมิการ รวบรวมของเก่าจากบางระจันและที่อื่น ๆ ตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัดสิงห์บุรี

รายการแสดงจำนวนคนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานในพระนคร

พ.ศ. ๒๔๗๗ – ๒๔๗๘ – ๒๔๗๙

เดือน	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	รวม	หมายเหตุ
	๒๔๗๗	๒๔๗๘	๒๔๗๙		
เมษายน	๖,๒๔๗	๕,๗๘๓	๑๓,๒๒๗	๒๕,๒๕๗	
พฤษภาคม	๑,๗๕๓	๒,๐๕๗	๓,๖๖๗	๗,๔๗๗	พึงสังเกตว่า จำนวนคนเข้าชม
มิถุนายน	๒,๐๑๕	๕,๖๔๐	๓,๔๑๒	๑๑,๐๖๗	พิพิธภัณฑ์มากที่สุดในเดือนธันวาคม
กรกฎาคม	๔,๕๖๗	๑๕,๔๗๕	๑๗,๒๑๐	๓๗,๒๕๖	โดยมีงานฉลองรัฐธรรมนูญและเปิด
สิงหาคม	๒,๗๘๕	๗,๕๑๒	๕,๗๐๕	๑๖,๔๑๐	ให้ชมตลอดงาน
กันยายน	๓,๔๗๘	๑๔,๔๘๘	๕,๐๔๔	๒๓,๐๑๐	จำนวนมากรองจากเดือนธันวาคม
ตุลาคม	๑,๘๒๑	๓,๔๗๐	๓,๘๖๓	๕,๑๕๔	คือเดือนกรกฎาคม ซึ่งเปิดให้
พฤศจิกายน	๒,๒๒๕	๑๐,๕๕๖	๗,๔๗๔	๒๐,๖๕๕	พระภิกษุสามเณรเข้าชม ในฤดูกาล
ธันวาคม	๑๗,๖๔๓	๕๑,๗๘๓	๔๕,๒๓๓	๑๑๔,๖๕๙	เข้าพรรษา
มกราคม	๑,๒๘๓	๒,๑๖๑	๒,๘๐๑	๖,๒๔๕	จำนวนมากต่อจากนั้น คือเดือน
กุมภาพันธ์	๓,๖๗๓	๒,๑๓๕	๒,๗๔๒	๘,๕๕๐	เมษายน ซึ่งมีงานทำบุญกลางเมือง
มีนาคม	๖,๑๖๘	๑๒,๒๕๓	๔,๕๓๘	๒๒,๙๕๙	และเปิดพิพิธภัณฑ์ตลอดงาน
รวม	๕๓,๖๖๖	๑๓๔,๑๑๕	๑๑๔,๕๒๐	๓๐๒,๓๐๑	

กรมศิลปากรได้ประกาศรับเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๕

รวมพิพิธภัณฑ์หัวเมืองที่มีอยู่ในเวลานี้ คือ

๑. อุทยานพิพิธภัณฑ์สถาน จังหวัดพระนคร-ศรีอยุธยา
๒. ลพบุรีพิพิธภัณฑ์สถาน จังหวัดลพบุรี
๓. ปฐมเจดีย์พิพิธภัณฑ์สถาน จังหวัดนครปฐม
๔. พิษณุโลกพิพิธภัณฑ์สถาน กับทั้งพิพิธภัณฑ์ที่ในศาลากลางจังหวัด จังหวัดพิษณุโลก
๕. พิพิธภัณฑ์ที่ศาลากลาง กับทั้งวัดราชธานี และวัดใหม่ประชุมพล อำเภอสุโขทัย-

ธานี จังหวัดสวรรคโลก

๖. ลำพูนพิพิธภัณฑ์สถาน จังหวัดลำพูน
๗. ศรีธรรมราชพิพิธภัณฑ์สถาน จังหวัดนครศรีธรรมราช
๘. ไชยาพิพิธภัณฑ์สถาน ในวัดพระมหาธาตุ อำเภอเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๙. เพชรบุรีพิพิธภัณฑ์สถาน ในวัดพระมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี
๑๐. พิพิธภัณฑ์สถานที่บ้านเอื้องสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๓. ตรวจโบราณและศิลปวัตถุที่จะส่งออกนอกประเทศ

เรื่องป้องกันการส่งโบราณวัตถุและศิลปวัตถุออกนอกประเทศนั้น ได้เริ่มมีกฎหมายมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พุทธศักราช ๒๔๖๕ แต่พระราชบัญญัติฉบับนั้นให้อำนาจการควบคุมตรวจตราไว้แก่ราชบัณฑิตยสภา ครั้นมาถึงสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ได้ยุบเลิกราชบัณฑิตยสภา และตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้นแทน ให้มีงานแต่ละเพาะทางวิชาการ อำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ในทางราชการของราชบัณฑิตยสภาได้โอนมาไว้กรมศิลปากร จึงได้มีพระราชบัญญัติออกใหม่ เรียกว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุและการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๗๗

ในพระราชบัญญัติใหม่นี้ นอกจากได้โอนอำนาจและหน้าที่ในการควบคุมตรวจตรา โบราณและศิลปวัตถุ ซึ่งเดิมเป็นอำนาจและหน้าที่ของราชบัณฑิตยสภามาให้แก่กรมศิลปากรแล้ว หลักการสำคัญได้เปลี่ยนแปลงจากพระราชบัญญัติเดิมเพียงเล็กน้อย ความสำคัญในพระราชบัญญัตินี้คือ ห้ามมิให้ใครส่งศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุออกนอกประเทศ โดยมีได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากรเสียก่อน ไม่ว่าวัตถุนั้นจะได้ขึ้นบัญชีไว้หรือไม่ก็ตาม ใครประสงค์จะส่งโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุออกนอกประเทศ ต้องยื่นเรื่องราวขอให้เจ้าหน้าที่ตรวจและอนุญาต ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่อนุญาต และเห็นว่าถ้าปล่อยให้วัตถุนั้นอยู่ในมือผู้ขอต่อไป อาจถูกลักลอบส่งออกไปนอก

ประเทศได้ พระราชบัญญัติก็ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรจัดการให้วัตถุนั้นมาเป็นของแผ่นดิน โดยวิธีขอซื้อหรือบังคับซื้อ ทั้งนี้ขอชกเว้นในกรณีที่ผู้ขอแสดงว่า จะส่งออกไปเป็นการชั่วคราว เช่นส่งออกไปแสดงพิพิธภัณฑสถานต่างประเทศ เมื่อเสร็จกิจแล้วจะส่งกลับเข้ามา ในกรณีนี้เจ้าหน้าที่จะออกใบอนุญาตให้ โดยเรียกเงินประกันไว้พอสมควร ถ้าไม่ส่งกลับเข้ามาภายในกำหนดก็ให้ริบเงินประกันได้ พระราชบัญญัติฉบับนี้ให้อำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง และเจ้าพนักงานศุลกากรที่จะตรวจค้นเรือหรือยานพาหนะ เพื่อการควบคุมตรวจตราในเรื่องนี้ด้วย

วิธีปฏิบัติในเรื่องนี้ก็คือ เมื่อมีผู้ยื่นคำขอใบอนุญาตมา ก็ต้องนำของมาให้ตรวจหรือขอให้เจ้าหน้าที่ไปตรวจยังสถานที่โดยออกค่าพาหนะให้การอนุญาตหรือไม่อนุญาตนั้นมีหลักอยู่ว่า ถ้าเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุแท้ (ไม่ใช่ของปลอม) ก็พิจารณาว่าเป็นของหายากหรือไม่ ถ้าเห็นเป็นของหายาก และเป็นของที่มิอยู่ในพิพิธภัณฑสถานมากขึ้นแล้ว ก็ออกใบอนุญาตให้นำออกไปได้ ถ้าเป็นของโบราณหรือของที่เป็นศิลป ซึ่งไม่เคยมีในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหรือมีอยู่น้อย เช่นนั้นนับเป็นของหายากก็ไม่อนุญาต และเมื่อไม่อนุญาตก็ถ้ารูปของนั้นทันที แล้วส่งรูปไปยังกรมศุลกากรให้คอยควบคุมตรวจตราเพื่อป้องกันการลักลอบส่งออกไป

เท่าที่ปฏิบัติงานนี้มาแล้ว ปรากฏว่าของที่น่า

มาขออนุญาตนั้น โดยมากไม่มีลักษณะเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ และโดยมากเป็นของทำเทียม ซึ่งมีผู้หลอกลายให้ชาวต่างประเทศที่ไม่รู้จัก มีหลายรายที่เจ้าหน้าที่แจ้งให้ผู้ขอทราบว่าเป็นของปลอม ไม่มีลักษณะเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ และไม่อยู่ในข่ายบังคับแห่ง

กฎหมาย ไม่จำเป็นต้องมีใบอนุญาต ผู้ขอขยันขันที่จะรับใบอนุญาต เพื่อป้องกันการถูกจับกุมของที่มีผู้นำออกนอกประเทศ (ซึ่งส่วนมากเป็นของที่ไม่มีลักษณะเป็นโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุ) มีรายการดังต่อไปนี้

เดือน	พ.ศ. ๒๔๗๓	พ.ศ. ๒๔๗๔	พ.ศ. ๒๔๗๕	รวม	หมายเหตุ
เมษายน	๘	๑๓	๘๑	๑๐๒	ตามปกติเดือนมีนาคมเป็นเดือนที่มีของออกมาก เพราะเป็นเดือนที่ เรือใหญ่ ๆ นำนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ๆ เข้ามา ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านั้นมักเที่ยวซื้อของที่ระลึกติดไป เดือนอื่น ๆ ที่ตัวเลขขึ้นมาก ๆ ก็โดยบังเอิญ เช่น ชาวต่างประเทศที่อยู่เมืองไทยนาน ๆ สะสมของไทยไว้มาก ซึ่งถึงแม้จะไม่มีลักษณะเป็นโบราณวัตถุศิลปวัตถุก็สมควรขอรับใบอนุญาตเพื่อป้องกันการถูกจับกุม
พฤษภาคม	๘	๑๔	๔๑	๖๓	
มิถุนายน	๓๑	๔๓	๓๕	๑๑๓	
กรกฎาคม	๑๐	๑๓	๑๕	๔๒	
สิงหาคม	๑๓	๑๑	๓๘	๖๒	
กันยายน	๑๐	๓๑	๒๒	๖๓	
ตุลาคม	๑	๔	๒๔	๒๕	
พฤศจิกายน	๖	๑๒	๒๘	๔๖	
ธันวาคม	๘	๑๑	๕	๒๔	
มกราคม	๕	๕๕	๓๒	๑๔๐	
กุมภาพันธ์	๕	๓๘	๑๕	๖๖	
มีนาคม	๒๕	๓๔	๓๑	๑๓๐	
รวม	๑๓๘	๓๖๗	๓๗๕	๘๘๐	

๔. หาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเข้าพิพิธภัณฑ์สถาน

การหาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเข้าไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานนั้น มี ๓ ทาง คือ

๑. เจ้าหน้าที่ออกไปตรวจถิ่นที่ของโบราณสถานและโบราณวัตถุ เมื่อเห็นมีของสิ่งใดที่ควรเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในพระนคร ก็นำเข้ามา ในเรื่องนี้กรมศิลปากร

มีนโยบายที่จะไม่รวบรวมเอาของต่าง ๆ มาอัดแน่นไว้ในพระนคร เพราะของที่มีอยู่แล้วก็มากจนไม่มีที่จะเก็บรักษาให้เหมาะสม อีกประการหนึ่งกรมศิลปากรมีความเห็นว่าใน สมัยแห่งการปกครองระบอบใหม่นี้ ควรพยายามก่อสร้างความเจริญแก่ภูมิภาคให้มากที่สุดที่จะทำได้ เพื่อ

แสดงให้เห็นความเจริญหลายจุดหลายแห่ง ไม่ใช้ในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียว ฉะนั้นกรมศิลปากรจึงนำของที่หาพบนั้นเข้ามากรุงเทพ ฯ แต่จะเพาะที่เห็นชัดว่าไม่มีทางจะปล่อยไว้ในท้องถิ่นโดยปลอดภัยและเป็นประโยชน์ ถ้าจังหวัดใดมีพิพิธภัณฑ์สถานอยู่แล้ว หรือแม้แต่เพียงคณะกรรมการจังหวัดหรือคณะสงฆ์รับรองว่าจะรักษาไว้โดยปลอดภัยและจัดที่ให้เข้าลักษณะ พิพิธภัณฑ์ได้ชั่วคราวแล้ว ก็ปล่อยไว้ให้ และกรมศิลปากรพยายามสนับสนุนการตั้งสาขาพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งวัฒนธรรม

๒. เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งมีกุศลเจตนาส่งของที่มักจะเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุมาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์สถาน โดยเป็นการให้เด็ดขาดก็ดี หรือแม้เป็นการให้ตั้งให้ประชาชนชมชั่วคราวก็ดี กรมศิลปากรก็รับไว้และโอนโมทนา

๓. ข้อ ในเรื่องข้อนี้ ๒ ทาง คือ

ก. ข้อข้อ ในกรณีนี้ได้ทำแต่จะเพาะเมื่อเห็นเป็นของพิเศษจริง ๆ และที่ทำมาแล้วโดยมากเกี่ยวกับทางชนบท เช่นชาวไร่ชาวนาไปขุดพบของดีเข้าและทางบ้านเมืองทราบก็บอกเข้ามายังกรมศิลปากร ถ้าเห็นสมควรก็ซื้อไว้ ซึ่งก็เป็นลักษณะบังคับข้ออย่างกลาย ๆ แต่ก็ไม่ได้ให้ราคาถูก ตามที่เคยรับซื้อมาแล้ว ของสมัยศรีวิชัยให้ราคาถึงชั้นละ ๓๐๐ บาท

ข. เมื่อมีผู้เสนอขาย ในเรื่องกรมศิลปากรได้ทำด้วยความระมัดระวังมาก เพราะราคาของโบราณนั้นเป็นเรื่องที่กะประมาณได้ยากและก็เป็นปัญหาทางนโยบายด้วยว่าจะควรรับซื้อไว้เพียงไรหรือไม่ ฉะนั้นในกรณีเช่นนี้กรมศิลปากรสมควรที่จะเสนอให้รัฐบาลวินิจฉัยโดยตรง ใน

พ.ศ. ๒๔๗๕ หม่อมหลวงแดง สุประดิษฐ์ ได้เสนอขายของโบราณซึ่งรับมรดกจากหม่อมเจ้าปิยภักดินารถ สุประดิษฐ์ คณะรัฐมนตรีได้ตั้งกรรมการผู้ชำนาญตรวจและตีราคาของ เป็นอันซื้อไว้ เป็นราคาสัหมื่นบาท กรมศิลปากรตั้งใจไว้ว่า ถ้ามีผู้เสนอขายของโบราณซึ่งมีราคาเกินห้าร้อยบาทขึ้นไป ก็จะเสนอให้เป็นการะของรัฐบาลโดยตรง ดังเรื่องหม่อมหลวงแดง สุประดิษฐ์ ที่ทำมาแล้วนี้

ของที่ได้มาเป็นสิทธิ์เด็ดขาด เพิ่มพูนสมบัติพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติโดยทางที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ในระหว่างเวลา ๓ ปี มีดังต่อไปนี้

ลำดับ ประเภทของ ได้มาใน พ.ศ.

	๒๔๗๗	๒๔๗๘	๒๔๗๙
๑. เครื่องโลหะ	๘	๓๘	๒๕๐
๒. เครื่องศิลา	๔	๑๓	๒๒
๓. เครื่องดินเผา	๓	๖๐	๑๑๒
๔. เครื่องปูนปั้น	๑	—	๑
๕. เครื่องสังกะโลก	๑๒	—	—
๖. เครื่องถ้วย	—	๓๕	๑๔
๗. เครื่องไม้	๑	๑	๒๔๗
๘. เครื่องมุก	—	—	๕
๙. เครื่องอาวุธ	๕	—	๑๑๓
๑๐. เครื่องผ้า	๕	—	๔๖
๑๑. เครื่องงา	—	—	๒๓๘
๑๒. เงินตรา	๑๓	๑๓๐	๑,๐๕๖
๑๓. ของเบ็ดเตล็ด	๓๔	๑๓	๓๕
รวม	๙๐	๒๕๔	๒,๒๕๕

๕. เผยแพร่ความรู้ทางโบราณคดี

การเผยแพร่ความรู้ทางโบราณคดีนั้น กรมศิลปากรได้เอาใจใส่เป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพิพิธภัณฑ์ ซึ่งกรมศิลปากรพยายามให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานศึกษาให้ผู้มาชมไม่ใช่แต่มาดูผ่านๆ ไป ได้แสวงหาทางให้ได้เรียนรู้ประกอบกับได้แลเห็นวัตถุให้เข้าใจแน่ชัดและจดจำได้แน่นอน ผู้ที่สนใจในการศึกษาจริงๆ สามารถจะใช้พิพิธภัณฑ์แห่งชาติในพระนครเป็นที่ศึกษาได้ตลอดเวลา วิธีดำเนินการในเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้

๑. เริ่มต้นก็หาทางให้ได้ศึกษาตัวพิพิธภัณฑ์เอง โดยเขียนประวัติสถานที่พิพิธภัณฑ์เป็นส่วนๆ ไป พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในพระนครเป็นวังหน้ามาแต่ก่อน ประวัติของสถานที่เองก็เป็นที่ควรสนใจส่วนหนึ่ง จึงได้เขียนคำอธิบายประวัติพระที่นั่งเป็นองค์ๆ แล้วติดกรอบแขวนไว้ข้างหน้าหรือข้างในพระที่นั่งนั้นๆ ผู้ที่สนใจอ่านคำอธิบายเหล่านี้ จะทราบประวัติพระราชมณเฑียรในครั้งกระนั้นอย่างชัดเจน

๒. ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของเราไม่มีที่สำหรับ จะจัดให้เข้าแบบพิพิธภัณฑ์อันถูกต้องจริงๆ คือไม่สามารถจะสละห้องทั้งห้องเอาของสิ่งเดียวไปตั้งไว้ให้มหาชนสนใจดู เหมือนที่เขาทำกันในนานาประเทศ กรมศิลปากรได้แก้ปัญหาเรื่องนี้ โดยวิธีเอาของชิ้นหนึ่งที่เป็นสำคัญมาตั้งไว้ในห้องซึ่งมีที่กว้างหน่อยให้ของนั้นเด่นชัด แล้วเขียนคำอธิบายโดยพิสดารปิดไว้ใกล้ของสิ่งนั้น ของที่ตั้งไว้นั้นให้เปลี่ยนทุกๆ สองสัปดาห์ ในชั้นต้นกรมศิลปากร

ปรารถนาจะพิมพ์คำอธิบายนั้นแจกแก่ประชาชนที่เดียว แต่ไม่มีกำลังเงินพอที่จะทำได้ จึงเป็นแต่เขียนปิดไว้ที่ของ โดยวิธีนี้ผู้ที่มาชมพิพิธภัณฑ์อาจจะได้ศึกษาประวัติ และเข้าใจลักษณะของสำคัญชิ้นหนึ่งๆ ทุกสองสัปดาห์ นอกจากนั้นของอื่นๆ ก็พยายามทำคำอธิบายอย่างย่อไว้เสมอ

๓. ได้พิมพ์รูปของสำคัญๆ เป็นไปรษณียบัตรมีคำอธิบายอย่างย่อๆ จำหน่ายแก่มหาชนโดยราคาย่อมเยา แต่ในเรื่องนี้ต้องลงทุนเป็นเงินเป็นทอง และหวังกำไรได้ยาก เมื่อทำไปมากๆ ก็ยิ่งลงทุนมากขึ้นทุกที ฉะนั้นจึงทำแต่เพียงเท่าที่มีกำลังเงินทำ รูปไปรษณียบัตรพร้อมทั้งคำอธิบายที่ได้ทำไปแล้ว คือ

(๑.) รูปพระพุทธสิหิงค์

(๒.) รูปพระพุทธรูปปางสมาธิ สัมฤทธิ์สมัยทวารวดี

(๓.) รูปพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา สัมฤทธิ์สมัยทวารวดี

(๔.) รูปพระพุทธรูปศิลา สัมฤทธิ์ สมัยศรีวิชัย

(๕.) รูปพระเมตไตรยพุทธเจ้า ตามลัทธิในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน สัมฤทธิ์ สมัยศรีวิชัย

(๖.) รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สัมฤทธิ์ สมัยศรีวิชัย

(๗.) รูปพระพุทธรูปนาคปรก สัมฤทธิ์ สมัยศรีวิชัย

(๘.) รูปพระธรรมจักรกับกวาง ศิลา ฝีมือช่างคันธารราษฎร์

๔. พิมพ์หนังสือแจกหรือจำหน่ายแก่ประชา

ชนโดยราคาย่อมเยาว์ หนังสือเช่นนี้มี ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นหนังสือ เล่มพิเศษซึ่งได้พิมพ์แล้ว ๓ เรื่อง คือ (๑) พระพุทธสังคีตกับคำวิจารณ์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เรียบเรียง (๒) ตำนานพระพุทธสังคีต หลวงวิจิตรวาทการเรียบเรียง และ (๓) นิเทศแห่งโบราณคดี หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เรียบเรียง อีกประเภทหนึ่งได้ทำเป็นหนังสือชุดเรียกว่าพิพิธภัณฑสาร พิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ อ่านง่ายถ่องง่าย และพิมพ์ออกเป็นตอนๆ ไปตามที่จะมีเวลาและกำลังเงินพอทำได้ ได้พิมพ์ไปแล้วในระยะเวลาแห่งรายงานนี้ ๓ เรื่อง คือ เรื่องพระสถูป, เรื่องพระธรรมจักร และเรื่องรอยพระพุทธบาท ในกรณีนี้ก็เหมือนกัน ทางกรมไม่สามารถจะหวังผลกำไรหรือแม้แต่จะเอาทุนคืนก็ไม่ได้ ทำไปเพราะเห็นเป็นทางช่วยการศึกษาอย่างดี แต่เมื่อกำลังเงินอ่อนแอลงไป ก็ต้องหยุดพักกันชั่วคราว เมื่อมีเงินก็ทำใหม่

๕. เรียบเรียงหนังสือนำเที่ยวในจังหวัดที่มีโบราณสถานมากๆ เช่นเพชรบุรี อยุธยา หนังสือเหล่านี้ได้เรียบเรียงไว้แล้วหลายเรื่องแต่ยังไม่มีโอกาสนำออกพิมพ์ เพราะการพิมพ์หนังสือชนิดนี้ต้องลงทุนมาก นอกจากพิมพ์ข้อความยังจะต้องพิมพ์รูปถ่ายลงมากๆ ใช้กระดาษอย่างดี และต้องทำด้วยฝีมือประณีต แล้วก็ควรจะเป็นหนังสือแจกมากกว่าหนังสือขาย ปัญหาการเงินเป็นเหตุให้ต้องยับยั้งการพิมพ์หนังสือนำเที่ยวที่ทำไว้แล้วด้วยความพยายาม แต่ก็มีหวังว่าวันหนึ่งข้างหน้า จะมีโอกาสพิมพ์หนังสือเหล่านี้ออกได้ อย่างไรก็ดี กรมศิลปากรมิได้ปล่อยให้เสียโอกาสในการเผยแพร่ความรู้ทางโบราณคดีด้วยวิธีนี้ ถ้ามีโอกาสจะทำโดยร่วมมือกับทางราชการส่วนหนึ่ง

ส่วนใด ให้แบ่งเบาค่าใช้จ่ายลงไป กรมศิลปากรก็พยายามทำ เช่นร่วมมือกับทางการทหารที่ลพบุรี พิมพ์สมุดนำเที่ยวลพบุรีอย่างย่อๆ ง่ายๆ ด้วยกระดาษโรเนียวแจกแก่นักท่องเที่ยว และร่วมมือกับกระทรวงเศรษฐกิจและสำนักงานโฆษณาการ เรียบเรียงเรื่องพิมพ์แจกในการแสดงพิพิธภัณฑ์ ณ ปารีสเป็นต้น

๖. แสดงปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียง เท่าที่ได้ทำมาแล้ว ในระยะเวลาของรายงานฉบับนี้มีดังต่อไปนี้

(๑.) เรื่องการพิพิธภัณฑห้วเมือง หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

(๒.) เรื่องเที่ยวเมืองพิมาย หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๔๗๗

(๓.) เรื่องการสำรวจโบราณสถาน หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๗

(๔.) เรื่อง การสำรวจโบราณสถาน (ต่อ) หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๗๗

(๕.) เรื่อง เที่ยวพระนครศรีอยุธยา หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๗๘

(๖.) เรื่อง เที่ยวชมโบราณสถานเชิงแสน นายมานิต วลิตโกดม แสดงเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๘

(๗.) เรื่อง โบราณสถานนครศรีธรรมราช นายตรี อมาตยกุล แสดงเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๗๘

(๘.) เรื่อง พระราชบัญญัติโบราณสถาน นายตรี อมาตยกุล แสดงเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม

๒๔๗๘

(๕.) เรื่อง กิจการกองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๘

(๑๐.) เรื่อง กิจการกองพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุ (ต่อ) หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๗๘

(๑๑.) เรื่อง พระราชบัญญัติโบราณสถาน (ต่อ) นายตรี อมาตยกุล แสดงเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๗๘

(๑๒.) เรื่อง เงินตราสยาม (เหรียญ) หลวง

บริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน

๒๔๗๘

(๑๓.) เรื่อง เงินตราสยาม (ธนบัตร) หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๗๘

(๑๔.) เรื่อง เงินตราสยาม (ตอนจบ) หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ แสดงเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม

๒๔๗๘

(๑๕.) เรื่อง พระราชบัญญัติโบราณสถาน (ตอนจบ) นายตรี อมาตยกุล แสดงเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๔๗๘

๖. ติดต่อกับนักโบราณคดีต่างประเทศ

เรื่องติดต่อกับนักโบราณคดีต่างประเทศนั้น มีอยู่ ๓ ทาง

ทางที่ ๑ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นซึ่งกันและกัน ทางที่ติดต่อกันมาก คือ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ประการหนึ่งเป็นเพราะผู้อำนวยการสำนักฝรั่งเศส คือศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ นั้น ได้รับราชการอยู่ในประเทศสยามหลายปี อีกประการหนึ่งเป็นเพราะปัญหาทางโบราณคดี ทางสยามกับทางอินโดจีนเกี่ยวข้องกันมากกว่าที่อื่น แต่การติดต่อทางอื่นก็ได้ละเลย เมื่ออธิบดีกรมศิลปากรเดินทางไปอินเดีย ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ทำความตกลงกับผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานอินเดีย ที่ลลิตดาในอันจะติดต่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเห็นซึ่งกันและกัน ตลอดถึงการที่จะแลกเปลี่ยนสิ่งของมาตั้งในพิพิธภัณฑสถาน โดยข้อใจดังที่จะกล่าวในตอนท้าย อีกแห่งหนึ่งซึ่งน่าจะได้ทำการติดต่อโดยทำนองเดียวกันนี้คือทางชวา ซึ่งกรมศิลปากรจะได้แสวงหาทางต่อ

ไปภายหลัง นอกจากการติดต่อกับสำนักใหญ่ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีการติดต่อเบ็ดเตล็ดเนื่องจากที่นักโบราณคดีในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเยอรมนีและออสเตรีย ได้ตามข้อความบางประการเข้ามา ในปัญหาเรื่องโบราณคดีของไทย ก็ได้ตอบชี้แจงไปให้เป็นที่พอใจทุกครั้ง ในเรื่องนี้กรมศิลปากรถือเป็นกิจสำคัญ เพราะเป็นการเผยแผ่วัฒนธรรมของไทยออกไปนอกประเทศ อันเป็นนโยบายส่วนหนึ่งของรัฐบาล ในการศิลปากร

ทางที่ ๒ ติดต่อเพื่อขอชุดค้นโบราณวัตถุ ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ว่าด้วยการรักษา ซ่อม และชุดค้นโบราณวัตถุ ฯ

ทางที่ ๓ ติดต่อเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน ระหว่างพิพิธภัณฑสถาน เรื่องนี้ได้ติดต่ออยู่แล้วกับพิพิธภัณฑสถานกีเมต์แห่งกรุงปารีส ซึ่งได้มีความตกลงที่จะแลกเปลี่ยนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไปตั้งแสดงในพิพิธภัณฑสถาน โดยที่

ต่างฝ่ายต่างยังถือกรรมสิทธิ์ในของนั้นอยู่ เมื่อครบกำหนดเวลาที่ตกลงกันแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็ส่งของคืนและเปลี่ยนเอาของอื่นไป ข้อไขในความตกลงมีอยู่ดังนี้

ก. ของที่จะแลกเปลี่ยนกัน ต้องเป็นของที่มิซ้ำ ส่วนของที่มีแต่อันเดียว (Unique) แลกเปลี่ยนกันไม่ได้

ข. ของที่แลกเปลี่ยนควรให้มีปริมาณและคุณภาพทัดเทียมกัน

ค. การมอบส่งของให้ผ่านทางสถานทูตของตนซึ่งประจำอยู่ในอีกประเทศหนึ่ง

ง. การที่จะแลกเปลี่ยนอะไรกันบ้างนั้น เจ้าหน้าที่เฉพาะการจะต้องพิจารณาและทำความตกลงกันเป็นคราวๆ ไป ในกรณีนี้ทั้งสองฝ่ายต่างส่งรูปถ่ายของที่จะยอมแลกเปลี่ยนได้ ให้กันและกันดูก่อน อีกฝ่ายหนึ่งเลือกแล้วจึงทำบัญชีประกอบความตกลงเป็นเรื่อง ๆ

พระราชบัญญัติ

ว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
พุทธศักราช ๒๕๖๖

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๖)

อนึ่งว่าด้วย

อาทิตยทิพอาภา

เจ้าพระยายมราช

ตราไว้ ณ วันที่ ๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๖

เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรรวบรวมแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายและข้อบังคับ อันว่า
ด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติให้บริบูรณ์

จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภา
ผู้แทนราษฎร ตั้งต่อไปนี้

หมวด ๑

ชื่อความเบื้องต้น

มาตรา ๑

พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า “พระราชบัญญัติ
ว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และ
การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๖๖”

มาตรา ๒

ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ ตั้งแต่วันประกาศใน
ราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓

ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้ยกเลิก

กฎหมายและข้อบังคับต่อไปนี้

(๑) ประกาศจัดการ ตรวจรักษา ของโบราณ
ลงวันที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๖๖

(๒) พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการส่งโบราณ
และศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พุทธศักราช
๒๕๖๕

(๓) พระราชบัญญัติ จัดตั้ง พิพิธภัณฑสถาน
สำหรับพระนคร พุทธศักราช ๒๕๖๕ กับทั้งบรรดา
กฎหมายและข้อบังคับอื่น ๆ ซึ่งขัดหรือแย้งกับ
บทแห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔

ในพระราชบัญญัตินี้

“โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์อย่างหนึ่งอย่างใด หรือซากปรักหักพังแห่งอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือความจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อันมีอยู่ในสิ่งนั้น เป็นประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศิลปกรรม

“ศิลปวัตถุ” หมายความว่า ของที่สร้างทำขึ้นด้วยฝีมือช่างอย่างพิเศษและหาได้ยาก ซึ่งได้ทำขึ้น หรือมีเหตุผลอ้างอิงได้ว่า ได้ทำขึ้นอย่างน้อยห้าสิบปีก่อนใช้พระราชบัญญัตินี้

“โบราณวัตถุ” หมายความว่า ของโบราณอย่างหนึ่งอย่างใด จะเป็นของเกิดในประเทศสยามหรือต่างประเทศก็ได้ ซึ่งให้ความรู้หรือเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

“พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” หมายความว่า พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งรัฐมนตรีจะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่า อยู่ในความควบคุมของกรมศิลปากร

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้มีส่วนที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

“อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมศิลปากร

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า อธิบดี หรือเจ้าพนักงานซึ่งรัฐมนตรีได้แต่งตั้ง หรือมอบอำนาจให้อธิบดีแต่งตั้งขึ้น เพื่อกะทำหน้าที่ต่างๆ อันระบุไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕

ให้รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงธรรมการ มีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวง ตั้งเจ้าพนักงานวางแบบ

วิธีการต่างๆ กำหนดค่าธรรมเนียมจัดการต่างๆ อันระบุไว้ในพระราชบัญญัติและกิจการอื่นๆ เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

หมวด ๒

การรักษาสถานโบราณสถาน

มาตรา ๖

ให้อธิบดี จัดทำบัญชีบรรดาโบราณสถานทั้งหลายที่มีอยู่ในประเทศสยามขึ้นไว้ ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของ เป็นของเอกชนคนใด หรือไม่มีเจ้าของ หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน รวมทั้งโบสถ์ วัดวาอาราม และสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นอันเกี่ยวแก่การศาสนา

บัญชีนั้นบุคคลใดๆ ย่อมตรวจดูและขอคัดสำเนาได้ หรือขอรับสำเนาบัญชี หรือย่อรายการ อันรับรองว่าถูกต้องได้ โดยเสียค่าธรรมเนียมตามที่อธิบดีจะกำหนดไว้ แต่ไม่เกินห้าบาท

มาตรา ๗

ในการจัดทำบัญชีเช่นว่านั้น เมื่ออธิบดีมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า โบราณสถานอันใดซึ่งอยู่ในอารักขาของทางราชการแห่งอื่น นอกจากกรมศิลปากร หรือเป็นของเอกชนคนใด จะต้องจัดเข้าบัญชีไว้ ก็ให้อธิบดีขอให้ทางราชการ หรือสั่งให้บุคคลที่กล่าวนั้น ยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไป และตรวจดูสิ่งนั้นได้โดยสะดวก แต่ต้องบอกกล่าวให้ทราบล่วงหน้าแปดวัน ก่อนที่จะทำการตรวจ และผู้อารักขาโบราณสถานแห่งนั้นจะอยู่ด้วย หรือให้ผู้แทนไปอยู่ด้วยในการตรวจนั้นก็ได้

การตรวจ จะต้องกระทำโดยมิให้เกิดความขัดข้องไม่สะดวกแก่ราชการแห่งนั้น หรือบุคคลที่เป็นเจ้าของ ถ้าปรากฏว่าจำเป็นจะต้องขุดค้น หรือกระทำการอย่างอื่น จะต้องให้ทางราชการ หรือบุคคลนั้น ๆ ตกลงยินยอมด้วย จึงกระทำได้ ถ้าตกลงกันมิได้ให้อธิบดีรายงานแก่รัฐมนตรี ให้รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งให้ทำการขุดค้น หรือกระทำการอย่างอื่นได้ แต่ต้องให้ค่าสินไหมทดแทนแก่ราชการแห่งนั้น หรือบุคคลที่กล่าวแล้ว เพื่อความสงบสลาย หรือเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้น

มาตรา ๘

โบราณสถานอันใดเมื่อได้ขึ้นบัญชีตามที่กล่าวไว้ในมาตรา ๖ แล้ว ให้ตั้งอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ แต่ในกรณีที่เป็นโบราณสถานอันอยู่ในอารักขาของทางราชการ หรือเป็นของเอกชน การขึ้นบัญชีเช่นว่านั้นจะมีผลใช้ได้นะเฉพาะภายใต้บังคับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

(๑) อธิบดีจะต้องบอกกล่าวเป็นหนังสือให้ทางราชการ หรือบุคคลที่กล่าวแล้วทราบถึงการที่เอาโบราณสถานนั้นขึ้นบัญชี และ

(๒) ภายในหนึ่งเดือนนับตั้งแต่วันที่บอกกล่าวเช่นว่านั้น ทางราชการหรือบุคคลดังกล่าวจะออกุทธธาคำวินิจฉัยของอธิบดีไปยังรัฐมนตรีก็ได้ ถ้าไม่ออกุทธธาคำวินิจฉัยหรือถ้ารัฐมนตรีสั่งยืนตามคำวินิจฉัยของอธิบดี เมื่อสิ้นกำหนดเวลาซึ่งอนุญาตให้อุทธธาคำวินิจฉัยเป็นต้นไป หรือตั้งแต่วันที่แจ้งคำวินิจฉัยของรัฐมนตรีไปยังราชการแห่งนั้น หรือบุคคลที่เป็นเจ้าของแล้วแต่กรณี

มาตรา ๙

เมื่อได้ขึ้นบัญชีโบราณสถานใดซึ่งไม่มีเจ้าของไว้แล้ว ให้กรมศิลปากรเป็นผู้รับผิดชอบ

จัดรักษาโบราณสถานนั้นเหมือนอย่างทรัพย์สินของแผ่นดิน

มาตรา ๑๐

เมื่อได้ขึ้นบัญชีโบราณสถานใดซึ่งอยู่ในอารักขาของทางราชการ หรือเป็นของเอกชนไว้แล้ว ให้ปฏิบัติดังต่อไปนี้

(๑) ห้ามมิให้ทางราชการ หรือบุคคลดังกล่าวแล้วนั้นทำลายเสีย

(๒) ห้ามมิให้ทางราชการ หรือบุคคลดังกล่าวแล้วนั้นแก้ไขเปลี่ยนแปลง เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้บังคับเงื่อนไขซึ่งได้วางไว้ในหนังสืออนุญาตนั้น ทั้งต้องอยู่ในความควบคุมของพนักงานเจ้าหน้าที่

(๓) ทางราชการหรือบุคคลดังกล่าวแล้วนั้นต้องรับผิดชอบในการรักษาโบราณสถานนั้น และจำต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวง หรือกฎข้อบังคับซึ่งจะได้ออกเพื่อการนี้

(๔) ในกรณีที่มีการโอนโบราณสถานซึ่งอยู่ในอารักขาของทางราชการหรือบุคคลใด หรือจัดให้โบราณสถานนั้นย้ายไปอยู่ในอารักขาของทางราชการ หรือบุคคลอื่น ทางราชการหรือบุคคลผู้โอนหรือย้ายต้องแจ้งให้ผู้ใดมาซึ่งโบราณสถาน หรือทางราชการ หรือบุคคลอื่นนั้นทราบว่าโบราณสถานนั้นได้ลงบัญชีแล้ว ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๖ และให้แจ้งการโอนหรือการย้ายอารักขาเช่นนั้นแก่อธิบดี ภายในกำหนดสิบห้าวัน

มาตรา ๑๑

ถ้าอธิบดีเห็น เป็นการจำเป็นว่าโบราณสถานอันใดซึ่งขึ้นบัญชีไว้แล้ว และอยู่ในอารักขาของทางราชการหรือเป็นของเอกชนใดสมควรให้

อยู่ในอารักขาของกรมศิลปากร เพื่อจะได้จัดรักษาให้เรียบร้อย หรือเพื่ออนุญาตให้ประชาชนเข้าชมเมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้ว ให้อธิบดีมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ถ้าโบราณสถานอยู่ในอารักขาของทางราชการ ให้จัดการตกลงกับเจ้าหน้าที่ เพื่อขอให้โอนมาไว้ในอารักขาของกรมศิลปากร

(๒) ถ้าโบราณสถานเป็นของเอกชน ให้มีอำนาจจัดการให้ได้โบราณสถาน พร้อมทั้งที่ดินที่ตั้งมาเป็นของแผ่นดิน โดยวิธีขอซื้อจากเจ้าของ หรือถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ ให้นำพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พุทธศักราช ๒๔๗๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม แต่ถ้าตัวโบราณสถานนั้นปรักหักพังหรือเจ้าของมิได้ใช้เป็นประโยชน์ ให้ใช้ค่าทำขวัญให้ละพะที่ดินอันเป็นที่ตั้งแห่งโบราณสถานเท่านั้น

มาตรา ๑๒

ให้อธิบดีมีหน้าที่จัดให้ได้ตรวจเป็นปกติ ซึ่งบรรดาโบราณสถานอันได้ขึ้นบัญชีไว้ เพื่อให้การเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้หรือตามกฎหมายกระทรวงซึ่งออกตามหมวดนี้ และมีหน้าที่ให้คำแนะนำหรือคำสั่งเกี่ยวกับการรักษาโบราณสถาน ที่กล่าวแล้วแก่ทางราชการ หรือเอกชนที่เกี่ยวข้องตามที่เห็นว่าจำเป็น

หมวด ๓

การรักษาศิลปวัตถุและ โบราณวัตถุ

มาตรา ๑๓

บรรดาศิลปวัตถุและโบราณวัตถุทั้งหลายที่ไม่มีเจ้าของนั้น ท่านว่าเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และให้อธิบดีเข้าครอบครองเก็บรวบรวมเข้าไว้ใน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

โบราณวัตถุที่พบในที่ดินของเอกชน หรือในโบราณสถานเนื่องจากการขุดค้นหรือการอื่น ซึ่งได้จัดทำด้วยค่าใช้จ่ายของแผ่นดิน เพื่อความประสงค์ในทางโบราณคดีนั้น ให้ถือว่าไม่มีเจ้าของ

มาตรา ๑๔

บรรดาศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ซึ่งอยู่ในอารักขาของทางราชการ หรือเป็นทรัพย์สินของเอกชนนอกจากที่เป็นส่วนที่ได้เก็บรวบรวมไว้เป็นของ ๆ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้วนั้น อธิบดีจะขึ้นบัญชีไว้ก็ได้ ในกรณีเช่นนั้นให้นำบทบัญญัติมาตรา ๖ อันว่าด้วยการตรวจ และการคัดสำเนาบัญชี กับบทบัญญัติมาตรา ๘ และมาตรา ๑๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุซึ่งเป็นส่วนที่ได้เก็บรวบรวมไว้เป็นของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินั้นให้อยู่ภายในบังคับบทบัญญัติ หมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๕

ห้ามมิให้ส่งศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุซึ่งเป็นของเอกชนออกนอกประเทศ โดยมีได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ไม่ว่าโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นจะได้ขึ้นบัญชีไว้ตามมาตรา ๑๔ หรือไม่ก็ตาม

ถ้าประสงค์จะส่งวัตถุหลายสิ่ง อันเป็นของเจ้าของเดียวกัน ออกนอกประเทศต้องได้รับอนุญาตเป็นรายสิ่ง

มาตรา ๑๖

ผู้ใดประสงค์จะส่งศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุออกนอกประเทศ ให้ยื่นเรื่องราวขออนุญาตตามแบบที่กำหนดไว้ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และ

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ต้องการตรวจวัตถุเช่นนั้นก็ ให้ผู้ขออนุญาตนำมาให้ตรวจ ถ้าอนุญาตตาม เรื่องรายนั้น ก็ให้ออกใบอนุญาตเป็นหนังสือ ให้แก่ผู้ขออนุญาตเป็นสำคัญ ใบอนุญาตนั้น ต้องมีรายการแสดงลักษณะของวัตถุ บอกขนาด รูปร่าง สี และตำหนิรูปพรรณอย่างอื่น การ ออกใบอนุญาตนั้นจะออกให้ โดยมีเงื่อนไขก็ได้ และให้เรียกค่าธรรมเนียม ตามที่อธิบดีจะกำหนด ไว้ แต่ไม่เกินห้าบาท ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ปฏิเสธ ไม่ออกใบอนุญาตให้ส่งวัตถุออกนอกประเทศ ผู้ ขออนุญาตจะอุทธรณ์ คำวินิจฉัยนั้น ไปยัง รัฐมนตรีก็ได้ คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีเป็นที่สุด

มาตรา ๑๗

ถ้าเรื่องราวขออนุญาตส่งศิลปวัตถุหรือโบราณ วัตถุออกนอกประเทศนั้น พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่ อนุญาต และพนักงานเจ้าหน้าที่มีเหตุผลสมควร เชื่อว่า ถ้าปล่อยให้ศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุ นั้นอยู่ในครอบครองของผู้ขออนุญาตแล้ว อาจ ถูกลักลอบส่งออกไปนอกประเทศสยามได้ ก็ ให้อธิบดีจัดการให้ได้มาไว้เป็นของแผ่นดิน โดย วิธีขอซื้อ หรือถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ ก็ให้ ใช่วิธีบังคับซื้อ ในกรณีเช่นนั้น ให้รัฐมนตรี ออกคำสั่งบังคับซื้อ ส่วนค่าทำขวัญนั้นให้กำหนด โดยวิธีตั้งอนุญาโตตุลาการตามกฎหมาย ว่าด้วย วิธีพิจารณาความแพ่ง

มาตรา ๑๘

ถ้าพนักงานเจ้าหน้าที่เห็นว่าไม่สมควรอนุญาต ให้ส่งศิลปวัตถุ หรือโบราณวัตถุสิ่งใดออกนอก ประเทศ แต่ผู้ขออนุญาตรับรองว่าการส่งวัตถุ สิ่งนั้นออกไปนอกประเทศเป็นการชั่วคราว เช่น ส่งออกไปเพื่อแสดงพิพิธภัณฑ์ ในเมืองต่างประ

เทศ เมื่อเสร็จกิจนั้นแล้วจะส่งกลับเข้ามาประเทศ สยาม พนักงานเจ้าหน้าที่จะออกใบอนุญาตให้ โดยให้ผู้ขออนุญาตวางเงินไว้ตามจำนวน ที่พนักงาน เจ้าหน้าที่เห็นสมควรก็ได้ เงินที่วางไว้นั้นจะ ได้คืนให้แก่เจ้าของเมื่อพิสูจน์ เป็นที่พอใจว่าวัตถุ นั้นได้นำกลับเข้ามาในประเทศสยามแล้ว ถ้า วัตถุนั้นมิได้นำกลับเข้ามาภายในเวลา ตามที่ระบุ ไว้ในใบอนุญาตหรือภายในระยะเวลาที่นานกว่านั้น ตามที่พนักงานเจ้าหน้าที่ผ่อนผันให้ ก็ให้รับเงิน ที่วางไว้นั้นเสีย

มาตรา ๑๙

เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง หรือเจ้าพนักงาน ศุลกากรมีอำนาจตรวจค้นเรือ หรือยานพาหนะ อย่างอื่น สำหรับขนส่งสินค้าออกนอกประเทศ เพื่อให้ทราบแน่ว่ามิได้มีศิลปวัตถุ หรือโบราณ วัตถุสิ่งใดส่งออกนอกประเทศ โดยมีได้รับ อนุญาต หรือมิได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขอันกำหนด ไว้ในใบอนุญาต ถ้าในขณะที่ทำการตรวจค้น พบวัตถุเช่นนั้น ให้เจ้าพนักงานดังกล่าวแล้ว มีอำนาจยึดไว้ได้

หมวด ๔

การจัดการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ

มาตรา ๒๐

อธิบดีมีหน้าที่ รับผิดชอบจัดการพิพิธภัณฑ์ แห่งชาติ ภายใต้อำนาจควบคุมบังคับบัญชาของ รัฐมนตรี

พิพิธภัณฑ์แห่งชาติในหัวเมืองนั้น เมื่อได้ รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้ว อธิบดีมีอำนาจมอบ หมายพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ให้อยู่ในอารักขาของ เจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาค หรือส่วนท้องถิ่นตามเงื่อนไข

ไขแล้วแต่อธิบดีจะเห็นสมควรกำหนด โดย
เฉพาะเพื่อจัดการรักษาวัตถุต่างๆของพิพิธภัณฑ
สถานให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

มาตรา ๒๑

วัตถุอันเก็บ รักษา ไว้ใน พิพิธภัณฑ แห่งชาติ
สำหรับแสดงให้ประชาชนชม หรือเพื่อการอย่าง
อื่นตามความมุ่งหมายของพิพิธภัณฑสถานนั้น
จัดแบ่งออกได้เป็นประเภทใดประเภทหนึ่งในสาม
ประเภทดังต่อไปนี้

(๑) ประเภททรัพย์สินของแผ่นดิน และ
เป็นส่วนแห่งบรรดาวัตถุที่พิพิธภัณฑสถาน เก็บ
รวบรวมไว้ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุที่พิพิธภัณฑสถาน
เก็บรวบรวมไว้ในวันใช้พระราชบัญญัตินี้ หรือ
ซึ่งรัฐบาลหรือบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด ได้ให้แก่พิพิธ
ภัณฑสถานในภายหลัง หรือเป็นวัตถุที่พิพิธภัณฑ
สถานได้มาโดยการซื้อหรือแลกเปลี่ยน

(๒) ประเภทของขี้ม ได้แก่ทรัพย์สินของ
เอกชน ซึ่งเจ้าของได้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มา
เพื่อตั้งแสดงในพิพิธภัณฑสถาน ให้ประชาชนชม

(๓) ประเภทของในอารักขา ไม่ว่าจะเป็น
ทรัพย์สินของแผ่นดินหรือของเอกชน อันพิพิธ
ภัณฑสถานแห่งอื่น หรือทางราชการหรือเอกชน
ผู้เป็นเจ้าของ มอบไว้ให้อยู่ในอารักขาของพนักงาน
เจ้าหน้าที่ เพื่อนำออกแสดงหรือตั้งประกวด
ในพิพิธภัณฑสถาน หรือเพื่อการอย่างอื่นทำนอง
เดียวกัน

มาตรา ๒๒

ภายใต้บังคับข้อความแห่งกฎกระทรวง ซึ่งจะ
ได้ออกเพื่อการนั้น ให้อธิบดีมีอำนาจ

(๑) เลือกซื้อวัตถุที่พิพิธภัณฑแห่งชาติต้อง
การเก็บรวบรวมภายในวงเงินที่ได้รับอนุญาต หรือ

เงินทุนอย่างอื่น อันมีอยู่เพื่อใช้ในการนั้น

(๒) รับวัตถุที่มีผู้บริจาคให้ หรือทำพินัย
กรรมยกให้พิพิธภัณฑแห่งชาติ

(๓) กำหนดให้พิพิธภัณฑสถานใดเก็บรวบรวม
วัตถุอันมีผู้ให้แก่พิพิธภัณฑแห่งชาติ หรือซึ่ง
ได้มาเป็นของพิพิธภัณฑแห่งชาติ ตามที่บัญญัติ
ไว้ในอนุมาตรา (๑) - (๒) ข้างต้น ในกรณีที่
การให้หรือได้มามีได้เจาะจงเพื่อพิพิธภัณฑสถาน
แห่งใดโดยเฉพาะ

(๔) ทำความตกลงในการยืม หรือในการ
รักษาวัตถุที่เอกชนให้พิพิธภัณฑสถานยืม หรือ
มอบไว้ในอารักขา

มาตรา ๒๓

วัตถุในประเภท (๑) แห่งมาตรา ๒๑ นั้นจะ
โอนกันได้ ก็แต่โดยกฎหมายอนุญาต เว้นแต่
วัตถุชนิดเดียวกัน มีอยู่มากเกินต้องการ หรือ
ที่เป็นของธรรมดาหาได้ทั่วไปนั้น อธิบดีจะโอน
โดยวิธีซื้อขาย หรือแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์
ของพิพิธภัณฑแห่งชาติก็ได้ แต่ทั้งนี้จะต้องได้
รับอนุมัติจากรัฐมนตรีก่อน และต้องอยู่ภายใต้
บังคับข้อความแห่งกฎกระทรวง ซึ่งจะได้ออกว่า
ด้วยการนั้น

มาตรา ๒๔

โดยอนุมัติจากรัฐมนตรี และภายใต้บังคับ
ข้อความแห่งกฎกระทรวง ซึ่งจะได้ออกว่าด้วย
การนั้น ให้อธิบดีมีอำนาจดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดให้ย้ายวัตถุในประเภท (๑) และ
ประเภท (๒) ซึ่งมีได้ยกให้แก่หรือได้มาเพื่อ
พิพิธภัณฑสถานแห่งใดโดยเฉพาะ จากพิพิธ
ภัณฑสถานแห่งหนึ่ง ไปไว้ในพิพิธภัณฑสถาน
อีกแห่งหนึ่ง

(๑)

(๒) อนุญาตให้นำเอาวัตถุประเภทหนึ่งประเภทใดออกนอกพิพธิภณัทสถานเพื่อซ่อมแซม หรือเพื่อการอื่นทำนองเดียวกัน หรือให้ยืมวัตถุในประเภท (๑) และประเภท (๒) เพื่อนำไปตั้งแสดงในที่อื่นให้ประชาชนชม หรือเพื่อการอื่นทำนองเดียวกัน แต่ต้องกำหนดวันซึ่งให้นำส่งวัตถุนั้นคืนลงไว้ในใบอนุญาต

มาตรา ๒๕

วัตถุประเภท (๒) และประเภท (๓) ซึ่งเป็นของเอกชนนั้น ถ้ามิได้กำหนดเวลาส่งคืน เมื่อผู้เป็นเจ้าของขอรับคืน ก็ให้คืนวัตถุเหล่านั้นให้แก่เจ้าของไป แต่อธิบดีต้องออกหนังสืออนุญาตให้นำวัตถุออกไปเสียก่อน และเจ้าของต้องทำใบรับลงวันเดือนปี และลงลายมือชื่อให้ไว้เป็นสำคัญ

มาตรา ๒๖

ในกรณีที่เป็นพิพธิภณัทแห่งชาติ ซึ่งตั้งอยู่ในหัวเมือง อธิบดีได้มอบหมายให้อยู่ในอารักขาเจ้าหน้าที่ส่วนภูมิภาค หรือส่วนท้องถิ่น ให้ข้าหลวงประจำจังหวัดมีอำนาจออกใบอนุญาต ดังกล่าวมาในมาตรา ๒๔ (๒) และมาตรา ๒๕ แล้วแจ้งแก่อธิบดีโดยเร็ว

หมวด ๕

เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๒๗

ให้อธิบดีมีอำนาจออกประกาศว่าด้วยเงื่อนไขในการอนุญาต ให้ประชาชนเข้าชมโบราณสถานและพิพธิภณัทแห่งชาติ และโดยฉะเพาะในข้อเหล่านี้ คือ

(๑) กำหนดวันเวลาและสถานที่ ซึ่งอนุญาต

ให้ประชาชนเข้าชมโดยต้องเสีย และไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม และกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมไม่เกินคนละ ๑ บาท

(๒) กำหนดให้ประชาชน ซึ่งเข้ามาชมประพฤติคนให้เป็นที่เรียบร้อย มิให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด อันน่าจะก่อให้เกิดการรบกวนหรือเสียหายขึ้น และกำหนดห้ามหรือไล่บุคคลผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งปรากฏจากกิริยาท่าทาง หรือความประพฤติที่แล้วมาเป็นเหตุสมควร ให้เชื่อได้ว่า จะก่อให้เกิด หรือกำลังก่อให้เกิดการรบกวนหรือเสียหายขึ้น

(๓) จัดเตรียมการทุกอย่างที่จำเป็นเพื่อการประชุมปาฐกถา การแสดง การประกวดในบริเวณโบราณสถานและพิพธิภณัทแห่งชาติ ซึ่งอาจเป็นทางส่งเสริมความรู้ และเป็นประโยชน์แก่ทางการ

(๔) กำหนดเงื่อนไขในการตรวจ และคัดสำเนาบัญชี ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ และ ๑๔ และกำหนดจำนวนเงินค่าธรรมเนียม ซึ่งจะต้องเสียในการนั้น

มาตรา ๒๘

เงินอันเก็บได้ตามบท แห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือเงินที่มีผู้บริจาคให้หรือทำพินัยกรรมยกให้ นั้น ให้สมทบไว้ในเงินทุนกองกลาง หรือถ้าหากเป็นเงินที่เก็บได้เพื่อประโยชน์ ของพิพธิภณัทสถานแห่งใดโดยฉะเพาะ ก็ให้สมทบเข้าไว้ในทุนของพิพธิภณัทแห่งนั้น ๆ

ให้อธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบ ในการจัดการเงินทุนกองกลางหรือเงินทุนฉะเพาะเช่นว่านั้น และเมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้ว ให้มีอำนาจจัดสรรเงินเหล่านี้ไปใช้จ่าย ในทางใด ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่พิพธิภณัทแห่งชาติได้

มาตรา ๒๕

ถ้ามีบุคคลได้นำข้อความอันเป็นประโยชน์มาแจ้งให้ทราบว่า โบราณสถานหรือโบราณวัตถุซึ่งไม่มีเจ้าของมีอยู่ที่ใด อธิบดีจะขออนุมัติรัฐมนตรีจ่ายเงินจากทุนกองกลาง ดังระบุไว้ในมาตรา ๒๔ หรือจากเงินทุนอย่างอื่น อันได้มอบไว้แก่อธิบดีเพื่อใช้จ่ายในการนี้ ให้เป็นเงินรางวัลตามสมควรก็ได้

การนำข้อความมาแจ้งเช่นนี้ จะแจ้งแก่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองแห่งท้องถิ่น ที่โบราณสถานหรือวัตถุสิ่งนั้นอยู่ก็ได้ ให้เจ้าพนักงานนั้นแจ้งแก่อธิบดีโดยทางข้าหลวงประจำจังหวัด

หมวด ๒

บทกำหนดโทษ

มาตรา ๓๐

ผู้ใดจัดให้มีการทำลาย แก้ไขเปลี่ยนแปลง ทำให้บุบสลาย โอน หรือโอนด้วยประการอื่น อันฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา ๑๐, ๑๔ และ ๒๓ ซึ่งโบราณสถาน ศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุ หรือผู้ใดจงใจทำลาย หรือทำให้บุบสลาย ซึ่งศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุ อันเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินสามพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๑

ผู้ใดส่งศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุออกไปนอกประเทศ หรือมอบให้แก่ผู้ขนส่งเพื่อส่งออกไปนอกประเทศ โดยมีได้รับใบอนุญาต หรือมิได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขอันกำหนดไว้ในใบอนุญาต ผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าศาลมีคำสั่งให้ริบวัตถุ อันเป็นเหตุแห่งการกระทำผิด วัตถุนั้นให้ตกเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และให้อยู่ในความอารักขาของกรมศิลปากร

มาตรา ๓๒

ผู้ใดไม่ยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปตรวจเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติมาตรา ๑ หรือเข้าไปยังโบราณสถาน หรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หรือขุดขึ้นไม่ยอมออก เมื่อถูกไล่ให้ออกจากโบราณสถานหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นการฝ่าฝืนต่อประกาศของอธิบดีตามมาตรา ๒๑ ผู้นั้นมีความผิดฐานลหุโทษ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๓๓๔ อนุมาตรา ๒ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ขึ้นบัญชีแล้ว (ในหัวเมือง)

ประกาศครั้งที่ ๑ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๗๙

ประกาศลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘

จังหวัดกาญจนบุรี

อำเภอเมือง

๑. วัดขุนแผน ตำบลลาดหญ้า
๒. วัดป่าเลไลยก์ ตำบลลาดหญ้า
๓. วัดนางพิมพ์หรือวัดท่าเสา ตำบลลาดหญ้า
๔. เมืองสิงห์ ตำบลแม่กระบาล
๕. กำแพงเมือง ตำบลบ้านเหนือ
๖. วัดไชยชุมพลชนะสงคราม ตำบลบ้านใต้

จังหวัดกำแพงเพชร

อำเภอเมือง

๑. วัดอวาสน้อย	ตำบลในเมือง
๒. วัดอวาสใหญ่	"
๓. วัดตึกพราหมณ์	"
๔. วัดช้างรอบ	"
๕. วัดสิงห์	"
๖. วัดส่วริยาบทหรือวัดมณฑปสี่หน้า	"

อำเภอพรานกระต่าย

๗. พระเจดีย์	ตำบลพรานกระต่าย
๘. ถ้ำนางทอง	"

จังหวัดสุพรรณบุรี

อำเภออู่ทองพรพิสัย

๑. บ้านประสาธน์ ตำบลเมืองจันทร์
๒. ปราสาทกำแพงใหญ่หรือวัดกำแพง
ตำบลกำแพง

๓. ปราสาทกำแพงน้อย ตำบลขลุง

อำเภอน้ำอ้อม

๔. ช่องตาเต่า ตำบลบึงมะลู
๕. ศิลาจารึกบ้านกระม้น ตำบลไพร
๖. ภูเขาผ้าย ตำบลพราน

อำเภอห้วยเหนือ

๗. ปราสาทบ้านสมอ ตำบลสมอ
๘. บ้านลาวเดิมเรียกว่าเจดีย์บ้านหนองจังกะ
ตำบลลาวเดิม
๙. ปราสาทเขอ ตำบลปราสาทเขอ
๑๐. ปราสาทบ้านลุ่มพุก ตำบลกัณฑ์ธรรมย์
๑๑. ปราสาทบ้านกู่ ตำบลกู่

จังหวัดขอนแก่น

อำเภอพระลับ

๑. กู่	ตำบลสาวะถี

๒. พระยืน ตำบลพระบุ
 ๓. กู่ ตำบลบ้านไธน์
 ๔. โนนแท่น ตำบลบ้านเหล่า
อำเภอภูดเค้า
 ๕. หนองสระ บ้านโพธิ์ไชย ตำบลโพธิ์ไชย
 ๖. บ้านเก่าหมักทัน ,,
 ๗. หนองคู ,,
 ๘. หินขาวหนองผือ ,,
อำเภอคำพอง
 ๙. กู่บ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่
อำเภอพล
 ๑๐. กู่หรืออาศรม ตำบลเปลือยน้อย

จังหวัดจันทบุรี

อำเภอเมือง

๑. วัดพะเนียด ตำบลคลองนารายณ์
อำเภอแหลมสิงห์
 ๒. บ่อมไพร่พิณาส ตำบลบางกะไชย
อำเภอขลุง
 ๓. หอไตรในวัดตะปอนน้อย ตำบลตะปอน

จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเมือง

๑. กำแพงและคูเมืองเชียงใหม่ ตำบลพระสิงห์
 คาบเกี่ยวกับศรีภูมิ
 ๒. วัดเจดีย์หลวง ตำบลพระสิงห์
 ๓. วัดพระสิงห์หลวง ,,
 ๔. วัดการะกอด ,,
 ๕. วัดศรีเกิด ,,
 ๖. วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ

๗. วัดเก้าย้อย ตำบลสุเทพ
 ๘. วัดลำเปียง ,,
 ๙. วัดอโงมค์ ,,
 ๑๐. วัดป่าแดงหลวง ,,
 ๑๑. พระธาตุคอกสุเทพ ,,
 ๑๒. ข่วงช้าง ตำบลช้างเผือก
 ๑๓. วัดกู่เต้า ,,
 ๑๔. ข่วงสิงห์ ,,
 ๑๕. วัดเจ็ดยอด ,,
 ๑๖. วัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ
อำเภอจอมทอง
 ๑๗. พระธาตุจอมทอง ตำบลบ้านหลวง

จังหวัดเชียงราย

อำเภอเมือง

๑. วัดพระแก้ว ตำบลเวียง
 ๒. วัดจำเมือง ,,
 ๓. กู่พระยาเมงราย ,,
 ๔. วัดพระสิงห์ ,,
 ๕. ถ้ำพระ ตำบลแม่ยาว

อำเภอเชียงแสน

๖. กำแพงเมืองเก่า ตำบลเวียง
 ๗. วัดกู่เต้า ,,
 ๘. วัดเจดีย์หลวง ,,
 ๙. วัดมุนเมือง ,,
 ๑๐. พระธาตุจอมกิติ ,,
 ๑๑. วัดล้านทอง ,,
 ๑๒. วัดบันตอง ,,
 ๑๓. วัดป่าสัก ,,
 ๑๔. วัดช้างเผือกหรือช้างถ้ำ ,,

๑๕. วัดฟ้าขาวบ้าน ตำบลเวียง

๑๖. วัดสัสดี "

อำเภอเมืองพาน

๑๗. พระธาตุคอกยจอมแว่ ตำบลฝั่งต้น

อำเภอพะเยา

๑๘. พระธาตุจอมทอง ตำบลในเวียง

๑๙. วัดอุโมงค์คำ "

๒๐. วัดหลวง "

๒๑. วัดพระเจ้าตนหลวง "

จังหวัดชลบุรี

อำเภอพนัสนิคม

๑. เมืองพระรถ ตำบลหน้าพระธาตุ

๒. สระน้ำ ตำบลสระสี่เหลี่ยม

๓. พระพุทธรูปศิลาสมัยทวารวดี ตำบล
พนัสนิคม

อำเภอบางปลาสร้อย

๔. ศาลาการเปรียญ ตำบลบางปลาสร้อย

จังหวัดชัยนาท

อำเภอบ้านกล้วย

๑. วัดพระบรมธาตุ ตำบลท้ายเมือง

๒. เมืองชัยนาทเก่า "

๓. วัดป่าขาวเปลือก "

๔. วัดศาสนา "

๕. วัดส่องคบ "

๖. วัดธรรมามูล ตำบลธรรมามูล

อำเภอสรรคบุรี

๗. วัดมหาธาตุ ตำบลหน้าพระลาน

๘. วัดสองพี่น้อง "

๙. วัดนางคำ "

๑๐. วัดนางเครือ "

๑๑. วัดพระแก้ว ตำบลหน้าพระลาน

๑๒. วัดพระยาแพรก "

๑๓. วัดพยอม "

๑๔. วัดจันทร์ "

จังหวัดตรัง

อำเภอเขาขาว

๑. วัดวิหาร ตำบลเขากอบ

๒. ภูเขาสาย ตำบลบางกะดี

๓. ถ้ำวัดหรือถ้ำพระ ตำบลหนองบัว

๔. ถ้ำตรา ตำบลปากแจ่ม

อำเภอทับเที่ยง

๕. ภูเขาหลักจัน ตำบลน้ำผุดเหนือ

๖. ภูเขาชุมทอง "

จังหวัดตาก

อำเภอบ้านตาก

๑. พระธาตุลอย ตำบลบ้านนา

๒. ผาสามเงา ตำบลสามเงา

๓. เมืองตากเก่า ตำบลเกาะตะเภา

อำเภอกระเหรี่ยง

๔. คอยโล้น ตำบลป้ามะม่วง

๕. วัดเขาแก้ว ตำบลแม่ฮ่อง

๖. วัดบนเนินเขาแก้วตอนข้างใต้ที่สุด ตำบล
แม่ฮ่อง

๗. วัดต่อลงไปทางเชิงเทิน ตำบลแม่ฮ่อง

๘. รอยพระพุทธบาท ตำบลหนองหลวง

จังหวัดนครนายก

อำเภอวังกระโจม

๑. ดงละคร ตำบลดงละคร

จังหวัดนครปฐมอำเภอเมือง

๑. พระปฐมเจดีย์ ตำบลนครปฐม
๒. วัดพระงาม "
๓. วัดพระประโทน ตำบลพระประโทน

อำเภอเมือง

๔. สระน้ำจันทร์ ตำบลสนามจันทร์
๕. วัดพระเมรุ ตำบลสวนนันทอุทยาน
๖. วัดใหญ่ ตำบลนครปฐม
๗. วัดธรรมศาลา ตำบลธรรมศาลา

อำเภอกำแพงแสน

๘. เมืองกำแพงแสน ตำบลทุ่งขวาง

จังหวัดนครพนมอำเภอธาตุพนม

๑. พระธาตุพนม ตำบลธาตุพนม

อำเภอกาญจน

๒. วัดกลางเมืองไชยบุรี ตำบลไชยบุรี
๓. วัดใต้เมืองไชยบุรี

อำเภอหนองบึก

๔. วัดร้างบ้านเหล่าหมาด ตำบลวัดกลาง
๕. วัดบ้านสำราญ ตำบลอาบามารด

จังหวัดนครสวรรค์อำเภอปากน้ำโพ

๑. เขากบ ตำบลปากน้ำโพ
๒. เมืองพระบาง ตำบลปากน้ำโพ
๓. วัดบน ตำบลมะเกลือคำ
๔. วัดช่องลม "
๕. เขาวงกต ตำบลนครสวรรค์
๖. วัดกระดังงา "

อำเภอท่าตะโก

๗. โคกปราสาท ตำบลดอนคา
๘. ตึกอึกา ตำบลโคกเคี้ยว
๙. โคกเศรษฐีหรือนาไร่เคี้ยว ตำบลดอนคา
๑๐. เมืองประคำ
๑๑. เมืองอโยธยารักษ์ ตำบลสำโรงชัย
๑๒. โคกพระยาเผาเจ้า

จังหวัดนนทบุรีอำเภอนนทบุรี

๑. วัดเขมาภิรตาราม ตำบลบางตะนาวศรี
๒. วัดปรมัยยิกาวาส ตำบลเกาะเกร็ด

จังหวัดบุรีรัมย์อำเภอเมือง

๑. ปราสาทบ้านกระโดง ตำบลในเมือง

อำเภอนางรอง

๒. ปราสาทหนองหงส์ ตำบลประคำ
๓. ถ้ำเป็ดทอง "
๔. ปราสาทโคกประสาธน์ "
๕. ปราสาทประคำหรือดาคำ ตำบลชุมแสง
๖. ปราสาทหนองดาสี "
๗. ปราสาทถาวรชัยเป็รียง "
๘. ปราสาทหนองพังกา "
๙. ปราสาทเขี้ยวปราสาท "
๑๐. ปราสาทสระตะโก "
๑๑. วัดตะวันตกนางรอง ตำบลนางรอง
๑๒. ปราสาทหนองโป่ง หรือหนองปล่อง
ตำบลหนองปล่อง
๑๓. เมืองแฝก ตำบลหนองปล่อง
๑๔. ภูผายาย ตำบลยาวลาว
๑๕. เมืองสูง "

๑๖. เมืองไทรออ	ตำบลขาวลาว
๑๗. เขาคูม	ตำบลระหารทราย
๑๘. ปราสาทเขาพนมรุ้ง	ตำบลตาเป็ก
๑๙. โรงช้างเผือกพนมรุ้ง	"
๒๐. ปราสาทหนองกง	"
<u>อำเภอพุทไธสง</u>	
๓๑. กุสวณเตง	ตำบลทองหลาง
๒๒. ภูฏาญี	"
<u>อำเภอตลุง</u>	
๒๓. ปราสาทละมธม	ตำบลจันดุม
๒๔. ปราสาทถมอ	ตำบลบึงกุ
๒๕. ปราสาทเมืองต่ำ	ตำบลจรเข้มาก
๒๖. สระเพลง	"
๒๗. ภูฏาญี	"
๒๘. ศาลปู่เจ้าหรือกระท่อมเมืยะตา	ตำบลบ้านไทร

จังหวัดปราจีนบุรี

อำเภอศรีมหาโพธิ์

๑. เมืองพระรถ	ตำบลโคกปี่เป
๒. สระแก้ว	"
๓. สระมะเขือ	"
๔. ภูเขาทอง	"
๕. สระมรกต	"
๖. วัดศรีมหาโพธิ์	"

อำเภออรัญญประเทศ

๗. ปราสาทเขาโล้น	ตำบลตาพระยา
๘. เขาน้อย	ตำบลคลองใส
๙. เขารัง	ตำบลอรัญญประเทศ
๑๐. ปราสาททับเสียม	ตำบลโคกสูง
๑๑. สลักก้อกกรม	"

จังหวัดปัตตานี

อำเภอมายอ

๑. ภูเขาญาญี	ตำบลมายอ
--------------	----------

อำเภอชะบะ

๒. สุเหร่าหรือมัสยิด	ตำบลตะโละกาโป
----------------------	---------------

อำเภอสะบารัง

๓. สุเหร่าหรือมัสยิด	ตำบลตันหยงลุโละ
----------------------	-----------------

๔. ที่หล่อปูนปัตตานี	"
----------------------	---

๕. ประตุมืองปัตตานีเก่า	"
-------------------------	---

อำเภอเมืองสายบุรี

๖. พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	ตำบลละหาร
---------------------------	-----------

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อำเภอกรุงเก่า

๑. พระราชวังโบราณ	ตำบลท่าวาสุกรี
๒. วัดพระศรีสรรเพชญ์	"
๓. วิหารพระมงคลบพิตร	"
๔. วัดพระราม	"
๕. วัดสวนหลวงสบสวรรค์	"
๖. วัดหน้าพระเมรุ	"
๗. วัดธรรมิกราช	"
๘. พระราชวังจันทร์เกษม	ตำบลหัวรอ
๙. วัดมหาธาตุ	"
๑๐. วัดราชบูรณะ	"
๑๑. วัดเสนาสน์	"
๑๒. วัดสุวรรณดาราราม	ตำบลหอรัตนไชย
๑๓. วัดพุทไธสวรรย์	ตำบลสำเภาล่ม
๑๔. วัดไชยวัฒนาราม	ตำบลบ้านน้อย
๑๕. วัดภูเขาทอง	ตำบลภูเขาทอง
๑๖. วัดกุฎีดาว	ตำบลกะมัง
๑๗. วัดสมณะโกฏิ	"

๑๘. วัดพระเจ้าพนัญเชิง ตำบลสวนพลู

๑๙. วัดเจ้าพญาไทย "

๒๐. วัดดุม ตำบลวัดดุม

๒๑. วัดศาลาปูน ตำบลท่าวาสกรี

อำเภอพระนครศรีหลวง

๒๒. พระนครศรีหลวง ตำบลนครหลวง

อำเภอบางปะอิน

๒๓. วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ตำบลบ้านเลน

๒๔. วัดชุมพลนิกายาราม "

จังหวัดพิจิตรอำเภอท่าหลวง

๑. เมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า

๒. กำแพงเมืองเก่า "

๓. วัดมหาธาตุ "

๔. เกาส์ริมาลา "

๕. เขารูปช้าง ตำบลหัวดง

๖. วัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง

จังหวัดเพชรบุรีอำเภอคลองกระแซง

๑. วัดมหาธาตุ ตำบลบ้านหม้อ

๒. วัดกำแพงแลง ตำบลหน้าพระลาน

๓. วัดสุวรรณาราม (วัดใหญ่) "

๔. วัดพระนอน ตำบลคลองกระแซง

๕. วัดถ้ำเกลย "

๖. วัดโคก "

๗. เขาวัง "

๘. ถ้ำเขาหลวง ตำบลธงไชย

๙. หลักเมือง ตำบลท่าราบ

จังหวัดเพชรบูรณ์อำเภอวิเชียร

๑. เมืองศรีเทพหรือไพศาล ตำบลนาตะครุด

๒. วัดมหาธาตุ ตำบลในเมือง

อำเภอหล่มเก่า

๓. วัดโพธิ์ ตำบลวังบาล

จังหวัดแพร่อำเภอเมืองแพร่

๑. พระธาตุช่อแฮ ตำบลป่าแดง

อำเภอสูงเม่น

๒. วัดพระหลวง ตำบลดอนมูล

อำเภอร้องกวาง

๓. พระธาตุปู่แดง ตำบลบ้านเฮิง

จังหวัดพังงาอำเภอกะปง

๑. พระนารายณ์ ตำบลเหล

๒. พระลักษมณ์ "

๓. ศิลาจารึก "

๔. นางสีดา "

อำเภอเกาะคอกเขา

๕. หุ่นตึก ตำบลเกาะคอกเขา

อำเภอตาดใหญ่

๖. วัดหน้าเมือง ตำบลตลาดเหนือ

๗. เขาพระเห่น ตำบลย่านยาว

จังหวัดพัทลุงอำเภอคูหาสวรรค์

๑. เขากทล (ยอดเขา) ตำบลคูหาสวรรค์

๒. เขากทล "

๓. ถ้ำมหาสวรรค์	ตำบลมหาสวรรค์
๔. เขาหัวแตก	"
๕. วัดควนปรัง	ตำบลท่ามิหรำ
๖. วัดเขาเจ็ยก	ตำบลเขาเจ็ยก
๗. เขาไชยสน	ตำบลเขาไชยสน
๘. วัดวัง	ตำบลลำปำ
๙. วัดวิหารเบิก	"
๑๐. วัดยางงาม	"
๑๑. เขากัง	ตำบลมหาสวรรค์

อำเภอควนขนุน

๑๒. เขาพรุเพรง	ตำบลนาขาด
๑๓. ถ้ำเขากลาง	ตำบลบันเด
๑๔. ถ้ำเขาพังอิฐ	ตำบลปรังค์
๑๕. วัดบางมอ	ตำบลมะกอกเหนือ
๑๖. วัดโดนกลาน	ตำบลป่าพยอม
อำเภอปากพูน	
๑๗. วัดทุ่งขุนหลวง	ตำบลฝาละมี

จังหวัดมหาสารคาม

อำเภอโคกพระ

๑. พระพุทธรูปสุวรรณวาส	ตำบลโคกพระ
๒. ศิลาจารึก	"
๓. กู่คูขาด	ตำบลท่าขอนยาง
๔. พระพุทธรูป	ตำบลคันธารราษฎร์
อำเภอวาปีประทุม	
๕. กู่สันตรัตน์	ตำบลนาคูน
๖. สำนักนางขาว	(ชาวเมืองเรียกว่าศาลนางขาว) ตำบลนาคูน
๗. กู่บ้านแดง	ตำบลหนองคู
๘. กู่น้อย	"
๙. กู่บ้านสนาม	ตำบลเสือโก้ก

อำเภอตลาด

๑๐. คูมหาธาตุ	เมืองยางทิศนาควังชาวเมืองเรือก
ก้นว่ากู	ตำบลเขว
	<u>จังหวัดยะลา</u>

อำเภอสะเตง

๑. ภูเขาวัดหน้าถ้ำ	ตำบลหน้าถ้ำ
๒. ภาพเขียนสีเป็นพระพุทธรูป	"

จังหวัดราชบุรี

อำเภอเมือง

๑. วัดพระมหาธาตุ	ตำบลหน้าเมือง
๒. ถ้ำฤๅษีเขางู	ตำบลเกาะพลับพล

อำเภอท่ามะกา

๓. พงตึก	ตำบลพงตึก
----------	-----------

อำเภอปากท่อ

๔. เขาถ้ำพระ	ตำบลดอนทราย
--------------	-------------

จังหวัดร้อยเอ็ด

อำเภอเมือง

๑. หินกอง	บ้านในเมือง	ตำบลในเมือง
-----------	-------------	-------------

อำเภอสว่างภูมิ

๒. หินกอง	บ้านหินกอง	ตำบลสระคู
๓. คูเมืองบ้านท่ง		"
๔. คูอาราม	บ้านดงเมือง	"
๕. กู่สี่แจ่งหรือกู่คำกุนา		"
๖. คูเมืองสรวงอยู่ในระหว่างบ้านหนองผือกับบ้านเหล่าฮก		ตำบลหนองผือ
๗. กู่บ้านดำน		ตำบลบ้านดำน

อำเภอหนองแวง

๘. กู่บ้านกระโดน	ตำบลหนองแวง
๙. กู่กาสิงห์บ้านกู่กาสิงห์	"

อำเภอพนมไพร

๑๐. กู่บ้านกุดโอ ตำบลคำไฮ
 ๑๑. บ้านโนนหมากเบ้า "
 ๑๒. บ้านขยอม "
 ๑๓. ชายเนินบ้านพนมไพร ตำบลพนมไพร
 ๑๔. วัดกลางบ้านพนมไพร "
 ๑๕. กู่อบมุง เจดีย์บ้านชาติ ตำบลกุดน้ำใส
 ๑๖. อนุมุงโนนสร้างถ่อ "
 ๑๗. อนุมุงวัดบ้านเตียนนาชุม "
 ๑๘. โนนหนองฮางบ้านตากแดด ตำบลคูก้อง
 ๑๙. ดอนอนุมุง บ้านฝื่อ "
 ๒๐. ดงบ้านหลุมโมก "
 ๒๑. ดงบ้านหนองแซง "

อำเภอแซงบาดาล

๒๒. ปราสาทหนองกู่ขาวเมืองเรียกกู่บ้านหนองกู่
 ตำบลมะฮี
 ๒๓. บึงจิว ตำบลดินแดง

อำเภอหัวช้าง

๒๔. กู่อบมุง บ้านข่าน้อย ตำบลหัวช้าง

อำเภออาจสามารถ

๒๕. หินอยู่คง หินบ้านสัน ตำบลอาจสามารถ
 ๒๖. ดงมเหศักดิ์อยู่ดงบ้านขลุ "
 ๒๗. วัดบ้านชีโหล่น ตำบลโพนเมือง
 ๒๘. ดงบ้านแวง ตำบลอาจสามารถ
 ๒๙. วัดบ้านธาตุ ตำบลโพนเมือง

จังหวัดเลยอำเภอเชียงคาน

๑. เขาผาเบน ตำบลบุโฮม

อำเภอวังสภุม

๒. เขาผาบัง ตำบลหนองหอย

อำเภอด่านซ้าย

๓. พระธาตุศรีสองรักย์ ตำบลด่านซ้าย

จังหวัดลำปางอำเภอเมือง

๑. วัดพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ
 ๒. วัดพระเสด็จ ตำบลเสด็จ
 ๓. ม่อนพญาแช่ ตำบลหัวเวียง
 ๔. วัดอะโขเพณี ตำบลแจ้ห่มใต้
 ๕. วัดดอยป่าตาล ตำบลล้อมแรด
 ๖. กำแพงเมือง

อำเภอเกาะคา

๗. วัดลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง
 ๘. วัดท่าผา ตำบลเกาะคา

จังหวัดลำพูนอำเภอเมือง

๑. วัดกู่กู่ ตำบลในเวียง
 ๒. วัดพระธาตุหริภุญไชย "
 ๓. วัดพระยืน "
 ๔. กำแพงเมือง "

จังหวัดสุพรรณบุรีอำเภอราชดำเนิน

๑. วัดราชคฤศดาราม ตำบลราชดำเนิน
 ๒. สพานขอม "
 ๓. พระธาตุชุม "
 ๔. พระธาตุนารายณ์เจงเวง ตำบลพังช้าง

อำเภอพรหมนิคม

๕. เจดีย์ภูเพ็ก ตำบลน้ำห้วยบ่อ

อำเภอบ้านหัน

๖. เจดีย์หิน	ตำบลพันนา
๗. เจดีย์หิน	"

จังหวัดสมุทรปราการอำเภอสมุทรปราการ

๑. พระสมุทรเจดีย์กลางน้ำ	ตำบลปากคลอง ปลากด
--------------------------	----------------------

จังหวัดสมุทรสงครามอำเภออัมพวา

๑. เขายี่สาร	ตำบลยี่สาร
--------------	------------

จังหวัดสระบุรีอำเภอกิ่งพระพุทธรูป

๑. พระพุทธรูป	ตำบลขุนโขลน
๒. พระราชวังโบราณ	ตำบลขุนโขลน
๓. กันกันน้ำ	"
๔. ชารทองแดง	"
๕. ตำหนักธารเกษม	"
๖. ตำหนักสระขยอ	"
๗. ถ้ำคูหาสวรรค์	ตำบลท่าศาลา
๘. ถ้ำวิมานจักรี	ตำบลขุนโขลน
๙. ถ้ำพระบาทใหม่	ตำบลกุรุกร่าง
๑๐. ถ้ำประทุน	ตำบลขุนโขลน
๑๑. ถ้ำระฆัง	"
๑๒. ถ้ำมหาสนุก	"
๑๓. เจ้าพ่อเขาคอก	"

อำเภอหนองโดน

๑๔. เมืองขี้ดิน	ตำบลบ้านหม้อ
-----------------	--------------

อำเภอปากเพรียว

๑๕. พระพุทธรูป	ตำบลหนองเอี่ยน
๑๖. ถ้ำลำตวน	"
๑๗. เขาลม	"
๑๘. ถ้ำฤๅษี	"

อำเภอแก่งคอย

๑๙. พระพุทธรูปหน้าถ้ำ	ตำบลสองคอน
๒๐. ถ้ำพระ	"
๒๑. ถ้ำมะขาม	"
๒๒. วังสีทา	"
๒๓. เขาคอก	ตำบลท่าคล้อ
๒๔. ถนนเขาด่าน	"
๒๕. ถ้ำผาหลุบ	"
๒๖. ผาเสด็จพัก	ตำบลบ้านลาว
อำเภอเสาไห้	
๒๗. วัดเขาแก้ว	ตำบลต้นตาล

จังหวัดสุพรรณบุรีอำเภอหาดเสี้ยว

๑. วัดพระบรมธาตุ	ตำบลศรีสัชนาลัย
๒. วัดขมิ้น	"
๓. วัดเจ้าจันทร์	"
๔. วัดน้อยจำปี	"
๕. วัดช้างล้อม	ตำบลศรีสัชนาลัย ในกำแพงเมืองเก่า
๖. พระเจดีย์เจ็ดแถว	" "
๗. วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่	" "
๘. วัดนางพระยา	" "
๙. หลักรเมือง	" "
๑๐. วัดสวนแก้วอุทยานน้อย	" "
๑๑. เขาพนมเพลิง	" "

๑๒. เขาสวรรณคีรี	ตำบลศรีสัชนาลัย ในกำแพงเมืองเก่า	อำเภอสุโขทัยธานี	
๑๓. พระราชวัง	ตำบลในกำแพงเมือง	๓๗. พิพิธภัณฑน์ในที่ว่าการอำเภอ	ตำบลธานี
๑๔. วัดถวายนเพลิง	" "	๓๘. วัดราชธานี	"
๑๕. วัดนางพระยา	" "	๓๙. วัดใหม่ประชุมพล	"
๑๖. วัดเจียงเหนือแห่งวัดเจ็ดยอด	" "	๔๐. เนินปราสาท	ตำบลในกำแพงเมืองเก่า
๑๗. วัดเจ็ดยอด	" "	๔๑. วัดมหาธาตุ	"
๑๘. วัดเขาใหญ่	ตำบลศรีสัชนาลัย ทิศตะวันตกของกำแพงเมืองเก่า	๔๒. วัดกระพังทอง	"
๑๙. วัดเชตุพน	" "	๔๓. วัดกระพังเงิน	"
๒๐. วัดนิราสหรือวัดมารวิชัย	" "	๔๔. วัดศรีสวย	"
๒๑. วัดสระไข่	" "	๔๕. วัดเข้สาร	"
๒๒. วัดราหู	" "	๔๖. ศาลพระเสื้อเมือง	"
๒๓. วัดกุป	ตำบลศรีสัชนาลัย ทิศใต้ของกำแพงเมืองเก่า	๔๗. วัดสระสี่	"
๒๔. วัดกู่ราย	ตำบลนอกกำแพงเมือง	๔๘. วัดชนะสงคราม	"
๒๕. วัดป่าแดงใต้	"	๔๙. วัดใหม่	"
๒๖. วัดยอชเชาพระศรี	"	๕๐. วัดตะกวน	ตำบลในกำแพงเมืองเก่า
๒๗. วัดสระประทุม	ตำบลศรีสัชนาลัย ทิศใต้ของกำแพงเมืองเก่า	๕๑. วัดมังกร	ตำบลนอกกำแพงเมืองเก่า
๒๘. วัดเขารังแร้ง	" "	๕๒. วัดกระพังช้างเผือก	"
๒๙. วัดโคกสังการาม	" "	๕๓. วัดสังกะวาศ (สังฆาวาศ)	"
๓๐. วัดสวนสัก	ตำบลท่าชัยตรงแก่สัก	๕๔. เมืองลอง	"
๓๑. วัดไตรภูมิป่าแก้ว	ตำบลท่าชัย	๕๕. วัดศรีชุม	ตำบลทิศเหนือเมืองเก่า
๓๒. วัดเขาอินทร์	"	๕๖. วัดพระพายหลวง	"
๓๓. เตาทุเรียงป่ายาง	ตำบลหนองอ้อฝั่งตะวันตก	๕๗. เตาทุเรียง	"
๓๔. เตาทุเรียงเกาะน้อย	"	๕๘. วัดเชตุพน	ตำบลทิศใต้เมืองเก่า
อำเภอวังไม้ขอน		๕๙. วัดเจดีย์สี่ห้อง	"
๓๕. วัดสระ	ตำบลปากน้ำ	๖๐. กระพังโพงศรี	ตำบลทิศตะวันออกเมืองเก่า
๓๖. วัดหนองไฉ	ตำบลบางยม	๖๑. วัดช้างล้อม	"
		๖๒. วัดกระพังทองกลาง	"
		๖๓. วัดตึก	"
		๖๔. วัดสี่โทน	"
		๖๕. สพานหิน	"
		๖๖. วัดป่าม่วง	"

๖๗. พระบาทน้อย ตำบลทิศตะวันออกเมืองเก่า	๕๗. วัดกะดีเลอ	ตำบลเมืองเก่า
๖๘. หอเทวาลัย ตำบลทิศตะวันตกเมืองเก่า	๕๘. วัดไผ่ยายลัม	"
๖๙. วัดลาวพันลำ ตำบลทิศตะวันตกเฉียง- เหนือเมืองเก่า	๕๙. วัดตะพังผักตบ	"
๗๐. วัดคู้ทวาย " "	๑๐๐. วัดตะพังนาค	"
๗๑. วัดเกาะ " "	๑๐๑. วัดตะพังน้ำชวด	"
๗๒. วัดหญังก่ล่อน " "	๑๐๒. วัดอ้อมลอก	"
๗๓. วัดเจดีย์สูง " "	๑๐๓. วัดนครชุม	"
๗๔. วัดเจดีย์งาม " "	๑๐๔. วัดโบสถ์	ตำบลบ้านกล้วย
๗๕. วัดพระบาทใหญ่ " "	๑๐๕. วัดชายจุมพล	"
๗๖. วัดตาเถรชิงหนิง ตำบลทิศใต้เมืองเก่า	๑๐๖. วัดถ้ำมอญ	"
๗๗. วัดเจดีย์สูง "	๑๐๗. วัดโบสถ์ไผ่หอม	"
๗๘. วัดกระพังฝ้าย ตำบลทิศเหนือเมืองเก่า	๑๐๘. วัดเหมืองขเหล็ก	"
๗๙. วัดวิเวก "	๑๐๙. วัดตากาว	"
๘๐. เมืองศรีศรีมาศ ตำบลศรีศรีมาศ	๑๑๐. วัดป่าละเมะ	"
๘๑. วัดเขาเชิง ตำบลทุ่งหลวง	๑๑๑. วัดพิมอง	"
๘๒. วัดหินดั่ง ตำบลเมืองเก่า	๑๑๒. วัดระวาสน์	"
๘๓. วัดพุ่มสลัดไคหรือวัดต้นจันทร์ "	๑๑๓. วัดดงม่วง	"
๘๔. วัดมุนพลังกา "	๑๑๔. วัดอ้ายแดง	"
๘๕. วัดทับตาสา "	๑๑๕. วัดดงดีปรี	"
๘๖. วัดมุ่มเมือง "	๑๑๖. วัดห้วย	"
๘๗. วัดแม่โจน "	๑๑๗. วัดดู่	ตำบลบ้านสวน
๘๘. วัดตะพังสอ "	๑๑๘. วัดนุ่น	"
๘๙. วัดช่อนเข้า "	๑๑๙. วัดกำแพงงาม	"
๙๐. วัดวังสี่สุก "	๑๒๐. วัดจันทร์	"
๙๑. วัดอ้าย "	จังหวัดสุพรรณบุรี	
๙๒. วัดยายชี "		
๙๓. วัดหนองสะแก "	อำเภอท่าพี่เลี้ยง	ตำบลท่าพี่เลี้ยง
๙๔. วัดหนองปรือ "	๑. วัดกงจักร	"
๙๕. วัดคลองป่าราน ตำบลเมืองเก่า	๒. วัดกุฎีทอง	"
๙๖. วัดสี่ประทีป "	๓. วัดจำปา	"
	๔. วัดเจดีย์ยอดเหล็ก	"

๕. วัดหลวง	ตำบลท่าพี่เลี้ยง	๓๓. วัดเสาธงทอง	ตำบลวังยาง
๖. วัดโพธิ์	"	๓๔. สระกระโจม	ตำบลบ้านคอย
๗. ศาลเจ้าหลักเมือง	ตำบลรวีใหญ่	<u>อำเภอจระเข้มสามพัน</u>	
๘. วัดพระมหาธาตุ	"	๓๕. เมืองอุทุมพร	ตำบลกระเจียน
๙. วัดป่าเลไลยก์	"	๓๖. เขาพระ	"
๑๐. คูและกำแพงเมือง	"	<u>จังหวัดสุรินทร์</u>	
๑๑. วัดพระรูป	"	<u>อำเภอเมือง</u>	
๑๒. วัดพื้ง	"	๑. พิศัยทัศน์	ตำบลในเมือง
๑๓. วัดโหนดหนอง	"	๒. ปราสาทตาเมียนโต	ตำบลบักได
๑๔. วัดช่องลม	"	๓. ปราสาทตาเมียนธม	"
๑๕. วัดขุมขุมสงฆ์	"	๔. ปราสาทบ้านไพล	ตำบลไพล
๑๖. สระแก้ว สระคา		๕. ปราสาทเนินยาง	ตำบลเนินยาง
สระยมนา สระเกษ ตำบลท่าหว้า		๖. ปราสาทเมืองที	ตำบลเมืองที
๑๗. วัดเขาดิน	"	๗. ปราสาทบ้านปราสาท	
๑๘. วัดสมิรัักษ์	"	หรือปราสาทกังแอน	ตำบลกังแอน
๑๙. วัดใหม่	"	๘. ปราสาทบ้านพลวง	"
๒๐. วัดละเมาะ	"	<u>อำเภอรันบุรี</u>	
๒๑. วัดปลายน้ำ	"	๙. ปราสาทบ้านสนม	ตำบลสนม
๒๒. วัดสนามไชย	ตำบลพิหารแดง	๑๐. อุ่มหลักหิน	ตำบลแก
๒๓. วัดหอยโข่ง	"	<u>อำเภอศรีขรภูมิ</u>	
๒๔. วัดปู่บัว	"	๑๑. ปราสาทบ้านปราสาท	ตำบลยาง
๒๕. วัดพระธาตุ	ตำบลศาลาขาว	๑๒. ปราสาทอานาร์	"
๒๖. วัดโหนดหนอง	ตำบลบางกุ้ง	๑๓. ปราสาทหมื่นสน้อย	ตำบลสำโรงทาบ
๒๗. วัดโรงช้าง	"	๑๔. ปราสาทช้างปี	ตำบลช้างปี
๒๘. วัดจำปา	ตำบลดลิ่งชัน	<u>อำเภอสังขะ</u>	
๒๙. วัดเสมอลม	"	๑๕. ปราสาทบ้านปราสาท	ตำบลกระเทียม
๓๐. วัดบ้านควาย	ตำบลทับใต้เหล็ก	๑๖. ปราสาทสังข์ศิลป์ไชย	"
<u>อำเภอนางบวช</u>		๑๗. ปราสาทบ้านจาร	"
๓๑. เขานางบวช	ตำบลหนองหญ้าไทรย์	๑๘. ปราสาทบ้านดวน	ตำบลดำน
<u>อำเภอศรีประจันต์</u>		๑๙. ปราสาทบ้านกระดุด	ตำบลลำดวน
๓๒. ดอนเจดีย์	ตำบลบางงาม		

๒๐. ปราสาทบ้านตะเปียงเตียน ตำบลลำควน
 ๒๑. ภูศาลา ตำบลบัวเชด
 ๒๒. ปราสาทตามอย ,,
 ๒๓. ปราสาทปรอ ตำบลคม
 ๒๔. ปราสาทปูน ,,
 ๒๕. ปราสาทยายเหงา ตำบลสังขะ
อำเภอท่าตูม
 ๒๖. ปราสาททองบ้านแสร์อ ตำบลตาตุก
 ๒๗. ศิลาจารึก ,,
 ๒๘. บ้านปลัดลัก ตำบลท่าตูม
 ๒๙. ปราสาทจอมพระ ตำบลจอมพระ

จังหวัดสงขลา

อำเภอเมืองสงขลา

๑. กำแพงเมืองและบ้อม ตำบลบ่อหยง
๒. หลักเมือง ,,
๓. บ้อมปากน้ำแหลมทราย (ริมโรงตำรว) ตำบลบ่อหยง
๔. ที่ฝังศพต้นสกุลณสงขลา ตำบลแหลมสน และตำบลหัวเขา
๕. พระเจดีย์ และพลับพลาที่ประทับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ บนเขาดังกวน ตำบลบ่อหยง
๖. ที่ฝังศพพระยาแขก (มรหุ่ม) ริมเขาแดง ตำบลเก่าบ่อ
๗. พระเจดีย์ ของสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย และองค์ใหญ่บนเขาค่ายม่วง ตำบลแหลมสน
๘. พระเจดีย์ (ของพระยาวิเชียรบุญสัง) บนยอดเขาเก้าแสง ตำบลเขารูปช้าง
๙. บ้อมของพระยาแขก (มรหุ่ม) ตำบลตั้งอยู่บนเขาน้อย ตำบลหัวเขา

๑๐. พระเจดีย์ ตำบลอยู่บนเขารูปช้าง ตำบลเขารูปช้าง

๑๑. พระเจดีย์ ตำบลอยู่บนเขาเกาะยอ ตำบลเกาะยอ

อำเภอกำแพงเพชร

๑๒. เขาช้างโหล่น ตำบลคูหาใต้

๑๓. เขาพระ ตำบลท่าชมวง

๑๔. เขารังเกียด ตำบลกำแพงเพชร

อำเภอรโนด

๑๕. วัดเจดีย์งาม ตำบลบ่อตรุ

อำเภอเพทา (กิ่งอำเภอสะบ้าย้อย)

๑๖. วัดกุหลาบ ตำบลเบี่ยนหมื่นที่ ๒

๑๗. วัดคูหา ตำบลเขาแดงหมื่นที่ ๓

๑๘. วัดถ้ำตลอด ตำบลเขาแดงหมื่นที่ ๖

๑๙. ถ้ำครก ตำบลเขาแดงหมื่นที่ ๒

๒๐. ถ้ำเพิง ตำบลเขาแดงหมื่นที่ ๔

๒๑. กวนเจดีย์ ตำบลเขาแดงหมื่นที่ ๓

จังหวัดสิงห์บุรี

อำเภอสิงห์

๑. วัดพระปรารักษ์ ตำบลเชิงกลัด

อำเภอบางพุทธรา

๒. วัดพระนอนจักรสีห์ ตำบลจักรสีห์

๓. พระปรารักษ์วัดหน้าพระธาตุ ,,

จังหวัดอุดรธานี

อำเภอบ้านฝ่อ

๑. พระพุทธรูป "บัวบก" ตำบลเมืองพาน

๒. พระพุทธรูป "บัวบา" ,,

อำเภอหนองหาร

๓. วัดโบราณราษฎรเรียกว่ากู ตำบลบ้านจิด

จังหวัดอุทัยธานีอำเภอบ้านไร่

๑. เมืองกาฐ	ตำบลวังหิน

จังหวัดอุตรดิตถ์อำเภอลับแล

๑. พระแท่นศิลาอาสน์	ตำบลทุ่งขี้
๒. เวียงเจ้าเงาะ	"
๓. วัดมหาธาตุ	"
๔. วัดพระยืน	"

อำเภอพิชัย

๕. เมืองพิชัยเก่า	ตำบลเมือง
๖. คูปราสาท	"
๗. ปรางค์	"
๘. วัดเสมา	"

อำเภอบางโพ

๕. วัดพระฝาง	ตำบลผาจุก

อำเภอเสนาโต

๑๐. ริมห้วยน้ำปาด	ตำบลเสนาโต

จังหวัดอ่างทองอำเภอไชโย

๑. วัดไชโย	ตำบลไชโย

อำเภอโพธิ์ทอง

๒. วัดขุนอินประมูล	ตำบลบางพลับ
๓. พระที่นั่งคำหยาต	ตำบล คำหยาต

อำเภอป่าโมกซ์

๔. วัดป่าโมกซ์	ตำบลป่าโมกซ์

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ขึ้นบัญชีแล้ว (ในหัวเมือง)

ประกาศครั้งที่ ๒ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๓ หน้า ๘๐๑

ประกาศลงวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๗๕

จังหวัดชัยภูมิ

อำเภอเมืองชัยภูมิ

๑. ปรารักษ์คู	ตำบลในเมือง
๒. หินรูปใบเสมา	" "
๓. ภูพระ	ตำบลนาเสียว
<u>อำเภอจตุรัส</u>	
๔. ภูสิ่มมูม	ตำบลบ้านตาล
๕. สบน้ำมัน	" "
๖. หินตั้ง	" "
๗. บ้านประโค	ตำบลบ้านชวน
๘. วัดร้างบ้านชวน	" "
๙. โบสถ์ร้างบ้านกำปิง	ตำบลบ้านเพ็ด
๑๐. ภูบ้านหัวสระ	ตำบลบ้านตาล
๑๑. สระพระ	" "
๑๒. ปรารักษ์บ้านตาล	" "
๑๓. โบสถ์ร้างบ้านกระทุ่มพระ	" "
๑๔. ดอนข้างบ้านหนองฉิม	ตำบลละหาน
๑๕. หินตั้ง	" "
๑๖. ดอนเมืองพรหม	" "
๑๗. หนองหินตั้ง	" "
๑๘. ดอนหัวน่านาปลอท	" "
<u>อำเภอผักปัง</u>	
๑๙. ภูพระ	ตำบลผักปัง

๒๐. ชาติเตอะเลอะ	ตำบลผักปัง
๒๑. ชาติบ้านผักปัง	" "
๒๒. ชาติบ้านแก้ง	ตำบลบ้านแก้ง
๒๓. ชาติทุ่งขวาง	ตำบลบ้านยาง
๒๔. ภูคุ้มข้าว	" "
๒๕. พระเจ้าหมูป	ตำบลบ้านยาง
๒๖. พระพุทธรูป	ตำบลบ้านแก้ง
๒๗. ปรารักษ์คู	ตำบลบ้านเต่า
๒๘. ชาติกุจฉอก	ตำบลบ้านยาง
๒๙. พระพุทธรูป	ตำบลโนนกกอก
๓๐. พระพุทธรูป	" "
๓๑. ชาติ	" "
๓๒. พระพุทธรูป	ตำบลคอนสาร

จังหวัดลพบุรี

อำเภอเมืองลพบุรี

๑. พระนารายณ์ราชนิเวศน์	ตำบลท่าหิน
๒. บั๊อมปรากฏเมืองลพบุรี	" "
๓. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	" "
๔. วัดบรรไดหิน	" "
๕. วัดเสาธงทอง	" "
๖. วัดนครโกษา	" "
๗. ปรารักษ์สามยอด	" "
๘. เทวสถาน	" "

๕. บ้านหลวงรับราชทูตหรือบ้านวิชาเยนทร์	๒๖. วัดไก่	ตำบลทะเลชุบศร
๑๐. ศาลพระกาฬ " "	๒๗. วัดทราย	" "
๑๑. วัดราชา " "	๒๘. เกยช้าง	" "
๑๒. วัดอินทรา " "	๒๙. เกยม้า	" "
๑๓. วัดปิ่น " "	๓๐. ปากท่อ	" "
๑๔. หลักเมือง " "	๓๑. สระแก้ว	" "
๑๕. วัดสองคน " "	๓๒. วัดนิโครธ	ตำบล พรหมมาศ
๑๖. วัดมเหศวร " "	๓๓. ศาลเจ้า	" "
๑๗. วัดสันเปาโล " "	๓๔. วัดมณีชลขันธ์	" "
๑๘. ประตู่ท่อ " "	<u>อำเภอท่าม่วง</u>	
๑๙. ประตู่ช่องกุฏิ " "	๓๕. วัดไถ	ตำบลเขาสมอคอน
๒๐. คลองท่อ " "	๓๖. วัดบรรไดสามแสน	" "
๒๑. สระมะโนรา " "	๓๗. วัดถ้ำตะโก	" "
๒๒. พระเนียบคล้องช้าง ตำบลทะเลชุบศร	๓๘. วัดถ้ำช้างเผือก	" "
๒๓. พระตำหนักทะเลชุบศร " "	<u>อำเภอโคกสำโรง</u>	
๒๔. ศาลเทพารักษ์ " "	๓๙. วัดพรหมทิน	ตำบลหลุมเข้า
๒๕. วัดพระยาออก " "		

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ขึ้นบัญชีแล้ว (ในหัวเมือง)

ประกาศครั้งที่ ๓ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๓ หน้า ๑๕๒๖

ประกาศลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๗๕

<u>จังหวัดชุมพร</u>		<u>จังหวัดนครราชสีมา</u>	
<u>อำเภอท่าตะเกา</u>		<u>อำเภอเมือง</u>	
๑. พระปรางค์วัดสุทธาวาสธาราม	ตำบลตากแดด	๑. โบราณวัตถุต่าง ๆ ที่วัดสุทธจินดา	ตำบลในเมือง
<u>อำเภอปทิว ถึงอำเภอท่าแซะ</u>		๒. กำแพงเมืองโคราช	" "
๒. ภูเขารับร่อ	ตำบลรับร่อ	๓. สถานพระนารายณ์	" "
<u>จังหวัดหนองคาย</u>		๔. วัดกลาง	" "
<u>อำเภอโพนวิสัย</u>		๕. วัดพนมวัน	ตำบลบ้านโพธิ์
๑. วัดศรีมงคล	ตำบลจุมพล	๖. วัดกลาง (ปรangk)	ตำบลพุดซา
๒. วัดต้นดง	ตำบลวัดหลวง	๗. วัดบน	" "
๓. วัดบ้านแดนเมือง	" "	๘. วัดตะวันตก	" "
๔. ปากห้วยหลวง	ตำบลจุมพล	<u>อำเภอสูงเนิน</u>	
๕. เมืองเปงจารเก่า	ตำบลโพนแพง	๙. เมืองนครราชสีมาเก่า	ตำบลเสมา
<u>อำเภอมัญชัย</u>		๑๐. พระนอน	" "
๖. วัดศรีเมือง	ตำบลโพธิ์ชัย	๑๑. โนนกู่	ตำบลเมืองเก่า
๗. วัดบ้านธาตุ	ตำบลดอนหมุ	๑๒. เมืองแขก	" "
๘. วัดโพธิ์ชัย	ตำบลโพธิ์ชัย	๑๓. เมืองเก่า	" "
<u>อำเภอท่าบ่อ</u>		<u>อำเภอจันทิก</u>	
๙. วัดศรีมงคลองค์ต๋อบ้านน้ำโมง	ตำบลบ้านน้ำโมง	๑๔. วัดสิงห์	ตำบลลาดบัวขาว
๑๐. วัดพระบาทคอกแก้ว	ตำบลศรีเชียงใหม่	๑๕. วัดเกาะ	ตำบลสี่คิ้ว
		๑๖. วัดสีแก้ว	" "

อำเภอโพนลาว

๑๗. โบสถ์บ้านไฟไหม้ ตำบลมะลั้ง

๑๘. วัดกลาง ตำบลสำโรง

อำเภอโนนวัด

๑๙. ปราสาทบ้านปราสาท ตำบลจันวัด

๒๐. คูบ้านปราสาท

๒๑. ปรางค์พลสงคราม ตำบลเสลา

อำเภอบัวใหญ่

๒๒. ปรางค์บ้านปรางค์ ตำบลวังโพ

๒๓. กู่ฤๅษีบ้านกู่ (หรือคูบ้านคู) ตำบลดอนตะ-
หนิน

๒๔. กู่พราหมณ์จำศีลบ้านนางรำ ตำบลวังหิน

๒๕. ปราสาทบ้านนางรำ " "

๒๖. ปรางค์บ้านสี่ตา ตำบลกุดจอก

อำเภอกระโทก

๒๗. บ้านปะโค ตำบลปั้ง

๒๘. ปรางค์บ้านปรางค์ " "

๒๙. เมืองเก่า ตำบลสารภี

๓๐. ปรางค์สระเพลง ตำบลกระโทก

๓๑. ถ้ำวัวแดง ตำบลชะเอะ

อำเภอปักธงชัย

๓๒. ปรางค์ครบุรี ตำบลครบุรี

๓๓. วัดพระเจ้าคอหู้ ตำบลตูม

๓๔. ปราสาทหนึ่งคำ ตำบลสะแกราช

๓๕. ปราสาทจำปาทอง " "

๓๖. ปราสาทหนองหอย " "

๓๗. โนนหินตั้ง ตำบลสำโรง

๓๘. ปราสาทนาแค ตำบลเมืองปัก

๓๙. ปราสาทสระน้อย ตำบลกก

อำเภอเมืองพิมาย

๔๐. เมืองพิมาย ตำบลในเมือง

๔๑. ชุมประตู่ตะวันตก ตำบลในเมือง

๔๒. ชุมประตู่ทิศเหนือ " "

๔๓. กองศิลาแดงประตู่ตะวันออก " "

๔๔. เมรุพรหมทัด ตำบลประตู่ไชย

๔๕. เมรุน้อย " "

๔๖. กู่ฤๅษีน้อย " "

๔๗. ทำนางสระผม " "

๔๘. ชุมประตู่ไชย " "

๔๙. เมืองถ้ำจาน ตำบลวัง

๕๐. บ้านกงรถ " "

๕๑. เมืองพลับพลา " "

๕๒. กู่ศิลา " "

๕๓. บ้านตะก้าย ตำบลหนองสาหร่าย

๕๔. กู่ศิลา " "

๕๕. เมืองเพ็ด ตำบลหนองพลวง

๕๖. บ้านแท่น ตำบลประสูก

จังหวัดนครศรีธรรมราชอำเภอเมือง

๑. กำแพงเมือง ตำบลประตู่ไชยเหนือ

๒. หอพระอิศวร " "

๓. โบสถ์พราหมณ์ " "

๔. หอพระนารายณ์ " "

๕. วัดพระมหาธาตุ ตำบลพระเสื่อเมือง

๖. หอพระสี่หังค์ " "

๗. ฐานพระสยาม " "

๘. ศาลพระเสื่อเมือง " "

๙. วัดหน้าพระลาน " "

๑๐. พระเจดีย์ยักษ์ ตำบลคลัง

๑๑. วัดประดู่ ตำบลท่าวัง

๑๒. วัดแจ้ง " "

จังหวัดเพชรบูรณ์อำเภอเมืองเพชรบูรณ์

๑. กำแพงเมืองและบ้อม ตำบลในเมือง

จังหวัดพิษณุโลกอำเภอเมือง

๑. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตำบลในเมือง
 ๒. วัดอรุณฤๅก " "
 ๓. วัดนางพระยา " "
 ๔. วัดราชบูรณะ " "
 ๕. กำแพงเมืองพิษณุโลก ตำบลในเมืองและบ้านคลอง
 ๖. วัดยอดทอง ตำบลในเมือง
 ๗. วัดน้อย " "
 ๘. วัดใหม่อภัยยาราม " "
 ๙. วัดจุฬามณี ตำบลท่าทอง
 ๑๐. วัดวิหารทอง ตำบลบ้านคลอง
 ๑๑. พระราชวังเมืองพิษณุโลก " "

จังหวัดมหาสารคามอำเภอกมลาไสย

๑. ใบเสมาบ้านสูงยาง ตำบลหนองแปน
 ๒. ใบเสมาบ้านหนองแปน " "
 ๓. ใบเสมาบ้านมะก้อม " "

อำเภอกุฉินารายณ์

๔. หินแบ้น ตำบลบัวขาว

๕. หลักทอด "

อำเภอหลุม

๖. ใบเสมาน้ำวิหารวัดเหนือ ตำบลเหนือ

อำเภอสหสัชน์

๗. คูเมืองเชียงโสม ตำบลโคกเครือ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีอำเภอเมืองไชยา

๑. วัดพระมหาธาตุ ตำบลเวียง
 ๒. วัดเวียง "
 ๓. เขาสาบสมอ "
 ๔. วัดหลง "
 ๕. วัดแก้ว ตำบลเลม็ด
 ๖. เขาน้ำร้อน "
 ๗. วัดใหม่ชลธาร "
 ๘. วัดป่าเลไลย์ "
 ๙. วัดโท ตำบลทุ่ง
 ๑๐. วัดจำปา "

อำเภอท่าข้าม

๑๑. วัดศรีวิชัย ตำบลพุนพิน
 ๑๒. เขาพระนารายณ์ "

อำเภอบ้านนา

๑๓. เมืองเวียงสระ ตำบลเวียงสระ
 ๑๔. ภูเขาขรม ตำบลนาสาร

จังหวัดสมุทรสาครอำเภอเมืองสมุทรสาคร

๑. วัดใหญ่จอมปราสาท ตำบลท่าจีน
 ๒. ศาลพันท้ายนรสิงห์ ตำบลโคกขาม

จังหวัดอุบลราชธานีอำเภอเมือง

๑. วัดใต้เพิง ตำบลในเมือง
 ๒. วัดป่าใหญ่ "
 ๓. วัดสุภรณ์ "

อำเภอวารินชำราบ

๔. อุบมุง ตำบลคูเมือง
 ๕. อุบมุง ตำบลสำโรง
อำเภอชะโงก
 ๖. ชาติภูดาดทอง ตำบลดาดทอง
 ๗. ชาติภูดาดแม่หรือชาติภูดาดน้อย ”
อำเภอพิบูลย์รักษ์
 ๘. เสาหิน ตำบลบึงแก
 ๙. พระพุทธบาท ตำบลหัวเมือง
 ๑๐. พระพุทธรูป ”
 ๑๑. เสาหิน ”
อำเภอม่วงสามสิบ
 ๑๒. ดงปู่ตา ตำบลม่วงสามสิบ
 ๑๓. บ้านโพธิ์เมืองหรือโนนขาว ตำบลเมืองโพธิ์น้อย
 ๑๔. บ้านไผ่ใหญ่หรือโนนปู่ตา ตำบลบ้านไผ่ใหญ่

๑๕. โนนหนองส้ม

ตำบลยางโวกาฬ

๑๖. โนนบ้านเก่า

”

อำเภอสวรรคมาลี

๑๗. หลักศิลาจารึก

ตำบลสุวรรณมาลี

๑๘. แผ่นศิลา

”

อำเภอเขื่องใน

๑๙. วัดบ้านชะโหมย

ตำบลไทย

อำเภอเดชอุดม

๒๐. ปราสาททองกลาง

ตำบลเดช

๒๑. ปราสาทหนองเบญ

ตำบลสมสะอาด

๒๒. คูห้วยธาตุ

ตำบลโพธิ์งาม

อำเภอลุมพุก

๒๓. ดงเมืองเตย

ตำบลสงเปือย

๒๔. ดงศิลาแดงใกล้บ้านศรีฐาน

ตำบลกระเจา

๒๕. กู่

ตำบลกู่जार

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระน
นาคสนั่น คีนนทสัน นัพิมพ์โชนตา